

NOLLAPERSONA- JA PASSIIVIMUOTOJEN SEKOITTUMINEN
E-INFINTIIVIN INESSIIVIN YLEISKIELISESSÄ KÄYTÖSSÄ

Suomen kielen
kandidaatintutkielma
Oulun yliopisto
14.1.2022

Lauri Hauru

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
1.1. Tutkimuskohde ja -kysymykset	1
1.2. Aiempi tutkimus ja tämän tutkielman motivaatio	1
2. AINEISTO	4
2.1. Aineiston rajaus	4
2.2. E-infinitiivin morfologiaa	7
3. TEORIA JA METODI	9
3.1. Normin luonne	9
3.2. E-infinitiivin inessiivin tehtävä	9
3.3. Nollapersoona ja passiivi kielenhuollon suositusten näkökulmasta	11
3.4. Analyysimetodi	13
4. ANALYYSI	15
4.1. Tapaukset, joissa pääluokan valinta on pääosin onnistunutta	15
4.1.1. Hallitsevassa lauseessa on nollasubjekti	15
4.1.2. Hallitsevassa lauseessa on e-subjekti	19
4.2. Tapaukset, joissa pääluokan valinta on pääosin epäonnistunutta	21
4.2.1. Hallitseva lause on passiivissa	21
4.2.2. Hallitsevassa lauseessa on konkreettinen verbi tai kopulaverbi	22
4.3. Tapaukset, joissa pääluokan valintaa ei voi aina arvottaa selkeästi	26
4.4. Muut tapaukset	32
4.4.1. E-infinitiivistä puuttuu possessiivisuffiksi	32
4.4.2. Lauserakenne on analyysin kannalta ongelmallinen	33
4.5. Yhteenveto	34
5. PÄÄTÄNTÖ	36
LÄHTEET JA LYHENTEET	38

1. JOHDANTO

1.1. Tutkimuskohde ja -kysymykset

Käsittelen tässä tutkielmassa E-infinitiivin inessiivin pääluokan valintaa yleiskielisissä teksteissä. Tarkkaan ottaen tutkin nollapersoonaisen – subjektittomien aktiivin E-infinitiivin inessiivin yksikön kolmannen persoonan – muotojen sekoittumista passiivimuotojen kanssa. Lähestyn aihetta kielenhuollon näkökulmasta kuvaamalla verbien *tutkia* ja *tarkastella* taivutusta temporaalirakenteissa. Tutkielmassa selvitän, onko esimerkiksi lauseen *Vastauksia alkoi löytyä varhaista musiikkia tutkiessa* (YLE, 2018) E-infinitiivin nollapersoonamuoto kielenhuollon suositusten mukainen vai olisiko kirjoittajan pitänyt valita passiivimuotoinen *tutkittaessa*-variantti. Olen rajannut tutkielmani näkökulman kautta kaksi tutkimuskysymystä:

- Millaisissa syntaktisissa ja semanttisissa konteksteissa nollapersoonaja- ja passiivimuodot sekoittuvat?
- Millaisia eroja esiintymisessä on lekseemien välillä?

Olen kerännyt tutkielmani aineiston Ylen verkkouutisia sisältävästä tekstikokoelmasta. Uutistekstien voi olettaa pyrkivän noudattamaan kielenhuollon suosituksia, joten niistä kerätty aineisto on sopiva tutkielmani näkökulman kannalta. Erityisesti infiniittisiä rakenteita tutkiessa on tarkoituksenmukaista analysoida nimenomaan kirjoitettua kieltä, sillä yleispuhekielestä tarpeeksi kattavan aineiston litterointi olisi valtava urakka. Esimerkiksi Jaakko Leinin mukaan passiivin E-infinitiivin inessiivimuotoja esiintyy erityisesti kirjoitetuissa, yleiskielen suosituksia noudattavissa teksteissä. Puhutussa kielessä muodon käyttö näyttää olevan erittäin vähäistä. Leino tuo esiin, ettei muoto kirjoitetussakaan kielessä ole ollut lähtökohtaisesti yleinen vaan että se on yleistynyt kirjakielen kehittyessä. (Leino 2005: 236–237.)

1.2. Aiempi tutkimus ja tämän tutkielman motivaatio

Temporaalirakenteiden passiivimuotojen käyttöä kielenhuollon näkökulmasta on tutkittu melko vähän. Infinitiivirakenteiden historiallista ja kieliopillista tutkimusta on kuitenkin tehty, ja osansa tutkimuksissa on saanut myös käsittelemäni E-infinitiivin inessiivi. Esimerkkinä toimii Ilona Herlinin ja Laura Visapään toimittama teos *Elävä kielioppi*:

Suomen infiniittisten rakenteiden dynamiikkaa (toim. 2005). Teoksen johdantoartikkelissa Kas siinä pulma Herlin, Leino ja Visapää esittelevät infiniittisten konstruktioiden perusolemusta sekä infiniittisten verbien tutkimusperinteitä ja -linjoja. Artikkelista käy ilmi, että tutkimus on keskittynyt etupäässä muutoksen ja variaation diakroniseen kuvaamiseen. (Herlin, Leino & Visapää 2005: 19–31.) E-infinitiivin tutkimus tuntuu keskittyneen paljolti sen instruktiivimuodon ympärille, ja myös kielenhuolto on ollut kiinnostunut kyseisestä muodosta (Herlin ym. 2005: 35–36).

E-infinitiivin inessiivimuoto saa kuitenkin huomiota Ilona Herlinin ja Lari Kotilaisen artikkelissa *Itsenäistyvä infinitiivi: 2. infinitiivin inessiivin kehitys kirjakielen aikana* (2005). Kirjoittajat kuvaavat muodon kokemaa muutosta kirjakielessä ja pohtivat muutoksiin johtaneita syitä. Tutkielmani kannalta kiinnostavinta artikkelissa on sen nykykieltä käsittelevä luku, jossa Herlin ja Kotilainen (2005: 284–285) valottavat E-infinitiivin inessiivin eriytyneitä merkityksiä. Heidän mukaansa muodon merkitys on nykykielessä moninaistunut ja sumentunut. Tämä havainto antaa tutkielmalleni motivaatiota, sillä on syytä epäillä, että sumeasti hahmottuvan rakenteen käytössä voi ilmentyä horjuntaa.

Passiivimuotoisia infinitiivejä on tutkinut muun muassa Jaakko Leino. Hän käsittelee aihetta artikkelissaan *Passiivin infinitiivimuodot suomen murteissa* (2005). Vaikka artikkeli koskeekin lähinnä puhuttua kieltä, antaa se kuitenkin tietoa passiivimuotoisen temporaalirakenteen käyttötavoista myös kirjoitetussa kielessä. Passiivimuotoihin on keskittynyt myös Juhani Löflund, joka käsittelee passiivimuotoisia E-infinitiivejä yhtenä osana väitöskirjaansa *Suomen kirjoitetun yleiskielen passiivi* (1998). Hän kiinnittää huomiota myös tämän tutkielman kannalta oleellisiin nollapersoonaisiin temporaalirakenteisiin ja lauseisiin.

Nollapersoonaa on tarkemmin tutkinut Lea Laitinen esimerkiksi artikkelissaan *Nollapersoonaa* (1995). Siinä hän kuvaa nollapersoonamuotojen semanttisia ja kieliopillisia ominaisuuksia. Myös Hanna Jokela käsittelee aihetta väitöskirjassaan *Nollapersoonalause suomessa ja virossa: Tutkimus kirjoitetun kielen aineistosta* (2012). Kumpikaan edellä mainituista tutkimuksista ei käsittele E-infinitiivin inessiivin nollapersoonaisuutta, mutta ne antavat tutkielmani kannalta oleellista tietoa nollapersoonan merkityksistä, kieliopista ja käyttöyhteyksistä.

Saatavilla on myös kielitieteilijöiden tuottamia kielioppaita, kuten Terho Itkosen ja Sari Maamiehen Uusi kieliopas (2011) ja Osmo Ikolan Nykysuomen opas (2001), joissa ohjeistetaan infiniittisten rakenteiden norminmukaiseen käyttöön. Kielioppaat ottavat kuitenkin melko vähän kantaa temporaalirakenteen pääluokan valintaan. Ilmari Ivaska ja Kirsti Siitonen (2017: 158) toteavatkin, että kielenhuollon suositukset ottavat kantaa lähinnä konstruktion käyttöön temporaalisten suhteiden ilmaisijana ja että ohjeet eivät oikeastaan kata kaikkia konstruktion todellisessa käytössä ilmeneviä ongelmia.

Arkiset havainnot kirjoitetusta kielestä viittaavat siihen, että nollapersonainen E-infinitiivin inessiivimuoto pyrkii sekoittumaan passiivimuodon kanssa. Toisaalta kielenhuoltajien ja tutkijoiden niukahkot kannanotot aiheeseen luovat tilauksen tämän tutkielman aiheelle. Tutkielmani keskeinen tarkoitus on toimia keskustelun avaajana sekä tarjota mahdolliselle jatkotutkimukselle tarttumapintaa. Kandidaatintutkielman rajallinen laajuus jo itsessään varmistaa sen, että kovinkaan tyhjentävästi aihetta ei voi käsitellä. Kun ottaa huomioon myös sen, että aiheesta ei tästä näkökulmasta ole aiempia tutkimustuloksia, korostuu tämän tutkielman rooli keskustelun avaajana entisestään.

Tutkielmani on siis luonteeltaan hyvin deskriptiivinen. Pyrin analysoimaan aineistoa monipuolisesti erilaisten kielioppiteosten tarjoamassa valossa sekä peilaamaan havaintoja kielioppaiden suosituksiin infiniitivirakenteiden norminmukaisesta käytöstä. Lähestymistapani on aineistolähtöinen. Tutkielman tarkoitus ei ole normittaa kieltä, vaan sen tarkoitus on kuvata kielenkäyttöä ja verrata sitä yleiskielen normeihin. Näin tutkielma tarjoaa kielenhuoltotyöhön empiirisiin havaintoihin perustuvaa tietoa kielen ilmiöstä.

2. AINEISTO

2.1. Aineiston rajaus

Tutkimani lekseemit olen valinnut kolmen kriteerin perusteella. Ensinnäkin lekseemit ovat semanttisesti sellaisia, että ne motivoivat mahdollista passiivimuodon tavoittelua. *Tutkia-* ja *tarkastella-*verbit sisältävät oletuksen vähintäänkin elollisesta tai jopa ihmis-tarkoitteisesta toimijasta, mikä on Löflundin (1998: 44, 48–50) mukaan tulkittu edellytykseksi passiivin muodostamiselle. Ikola (2001: 56) esittää, että passiivi edellyttää aina yksikkö- tai monikkomuotoista persoonallista tekijää. Ison suomen kieliopin verkkoversio (VISK 2008 § 1323) puolestaan kuvailee monikkotulkinnan mahdollisuuden kuuluvan aina passiivin ominaisuuksiin.

Mannisen ja Nelsonin mukaan suomessa on passiivimuotoon taipumattomia, tilaa kuvaavia verbejä. He mainitsevat selkeimpänä ryhmänä sääverbit, joiden valenssiin ei kuulu lainkaan täydennyksiä eikä siis mahdollisuutta tahdonalaiselle toimijallekaan. (Manninen & Nelson 2004: 230–231.) On myös sen tyyppisiä verbejä, kuten *sisältää*, jotka eivät kannu mukanaan oletusta inhimillisestä tekijästä. Ne kuvaavat elottoman subjektin staatista tilaa. Myös tunnekausatiiviverbit, kuten *surettaa*, ja modaaliset yksipersonaiset verbit, kuten *täytyä*, ovat mahdollisia vain aktiivissa. (Löflund 1998: 50; Manninen & Nelson 2004: 230–231.) Kyseiset verbityypit eivät siis tule kyseeseen tutkielmani aineistossa. Valitsemani lekseemit ovat omiaan motivoimaan kirjoittajaa passiivin käyttöön. Tarkastelemisen ja tutkimisen voi ymmärtää joko organisaation tai organisaation yksittäisen jäsenen toiminnaksi. Esimerkiksi poliisin voi ymmärtää tutkivan rikosta joko yksittäisenä poliisihenkilönä tai sitten organisaationa, jolloin erityisesti jälkimmäinen vaihtoehto ohjaisi passiivimuodon käyttöön.

Toinen kriteeri tutkittaville lekseemeille kumpuaa kandidaatintutkielman rajallisesta laajuudesta. *Tutkia-* ja *tarkastella-*lekseemit tuottavat tähän tutkielmaan sopivan määrän aineistoa. Pystyn niiden avulla analysoimaan kokonaisien korpuksien sisältöjä ilman että analysoitavia esiintymiä kuitenkaan kertyisi tuhansia. Kuitenkin lekseemit tuottavat sen verran runsaasti aineistoa, että tulosten voi katsoa olevan luotettavia.

Kolmas tekijä lekseemivalintojen taustalla on morfologinen. Rakenteeltaan erityyppiset lekseemit luovat tutkimusasetelmaan vertailevan näkökulman. Yksivartaloinen *tutkia*-verbi on johdettu ikivanhasta *tutka*-vartalosta, joka kantaa merkityksiä 'pää', 'terä' tai 'kärki' (Häkkinen 2004 s.v. *tutkia*). Verbi hahmottuu kaksitavuisen sanavartalonsa ja yksinkertaisen johdinaineksensa vuoksi jokseenkin perussanamaiseksi. Johtimen *i*-vokaali paljastaa verbin kuitenkin johdokseksi. (VISK 2008 § 149.) *Tarkastella*-verbi on kaksivartaloinen ja muutenkin kompleksisempi lekseemi. *Tarkastella* on ensin johdettu adjektiivista *tarkka* verbiksi *tarkastaa*. Frekventatiivijohtimella *-ele-* se on johdettu lopulliseen muotoonsa. (Häkkinen 2004 s.v. *tarkastaa*; VISK 2008 § 359.) Alaluvussa 2.2. erittelen tarkemmin tutkittavien sananmuotojen morfologiaa.

Vaikka valitsemani lekseemit ovat rakenteeltaan erilaiset, kantavat ne kuitenkin Kielitoimiston sanakirjan verkkoversion (KS) mukaan läheisiä, osin limittäisiäkkin, merkityksiä. *Tutkia*-lekseemin merkitykset ovat '(yrittää) selvittää, minkälainen joku on', 'tehdä havainnoita ja päätelmiä tieteellisin menetelmin, harjoittaa tiedettä' sekä 'tarkastaa, tarkastella'. (KS 2021 s.v. *tutkia*.) *Tarkastella*-verbin merkitykseksi määrittellään puolestaan 'tutkia, tarkkailla, havainnoida' tai 'pohtia, käsitellä' (KS 2021 s.v. *tarkastella*).

Olen kerännyt tutkielmani aineiston Korp-konkordanssihakuohjelmalla¹ Ylen suomenkielinen uutisarkisto -korpuksista vuosilta 2011–2018. Aineisto koostuu tutkimieni lekseemien aktiivi- ja passiivimuotoisista varianteista. Hakusanoina olen käyttänyt sananmuotoja *tarkastellessa* ja *tarkasteltaessa* sekä *tutkiessa* ja *tutkittaessa*. Olen samaistanut haussa pien- ja suuraakkoset, jotta saisin myös virkkeenalkuiset esiintymät mukaan aineistooni. Olen käyttänyt sana on -toimintoa, joka rajaa hakutuloksista pois kaikki muodot, jotka eivät noudata tismalleen hakusanan kirjoitusasua. Niinpä aineistosta on voinut jäädä pois esiintymiä, jotka tutkielman näkökulman kannalta olisivat kiinnostavia. Tällaisia ovat liitepartikkelilliset muodot, kuten *tarkastellessako*, sekä lyöntivirheen vuoksi ulkoasultaan kärsineet muodot. Rajaus on kuitenkin perusteltua, sillä näin aineistosta saa karsittua pois valtavan määrän kielenhuollon suositusten mukaista possessiivisuffiksillista aktiivimuodon käyttöä, jota esimerkki (1) havainnollistaa.² Kyseiset muodot eivät

¹ <https://korp.csc.fi/korp/>

² Esimerkeistä korostan lihavoinnilla E-infinitiivin inessiivimuodot. Alleviivauksella korostan tapauskohtaisesti analyysin kannalta tärkeitä osat, kuten predikaattiverbit tai subjektit. Esimerkit (1) ja (2) eivät kuulu lopulliseen aineistooni, joten viittaan niihin alkuperäistekstien verkko-osoitteilla. Aineistoni esiintymiin viittaan korpuksen vuosiluvun mukaisilla viitteillä (ks. esimerkki (3)).

ole tutkielmani aiheen kannalta kiinnostavia. Tutkielman luotettavuuden näkökulmasta sana on -toiminnon vaikutus lienee marginaalinen. Aineistoa kertyy runsaasti, vaikka mahdolliset liitepartikkelilliset ja lyöntivirheelliset muodot karsiutuvatkin pois.

- (1) *Kummallakin kerralla poliisi otti miehen kiinni muista syistä ja löysi räjähteet **tutkiessaan** miehen reppua.* (<https://yle.fi/uutiset/3-10533655>.)

Testihakujen perusteella hakuasetukseni eivät näytä juurikaan rajaavan tutkielman kannalta merkittäviä aktiivimuotoja aineiston ulkopuolelle. Passiivimuotojen haussa olen käyttänyt samoja parametreja kuin aktiivimuotojenkin kohdalla, eikä passiivimuotoisia osumia jäänyt aineiston ulkopuolelle hakuparametrien vuoksi lainkaan. Liitepartikkeleilla olisi kyllä mahdollisuus liittyä passiivin E-infinitiivin inessiiviin, mutta kummankaan tutkittavan lekseemin kohdalla ei kyseisiä muotoja löytynyt. Possessiivisuffiksilla tai muilla persoonaa ilmaisevilla päätteillä taas ei kielioopin puitteissa ole mahdollisuutta liittyä passiivin E-infinitiiviin. Esimerkiksi Ikolan (2001: 56) mukaan passiivi on itsessään persoonaa ilmaiseva luokka ja siihen sisältyvä persoonapäätte viittaa tarkemmin määrittelemättömään tekijäjoukkoon.

Olen karsinut manuaalisesti aineistosta epärelevantteja esiintymiä. Tällaisia ovat esimerkiksi (2) kaltaiset genetiivisubjektillisen temporaalirakenteen sisältävät muodot. Ne eivät ole vaarassa sekoittua passiivin kanssa, joten niiden analyysiin ei ole tässä tutkielmassa mielekästä paneutua. Olen karsinut myös hakutyökalun tuottamat moninkertaiset osumat siten, että hyväksyn ne aineistooni vain kertaalleen. Korp-haku tuottaa Ylen suomenkielisestä uutisarkistosta saman aineiston kahteen kertaan – yleiseen käyttöön ja tutkijakäyttöön. Olen käyttänyt tutkielmassani vain tutkijakorpuksen aineistoa. Niin ikään lasken muutkin keskenään identtiset esiintymät mukaan aineistoon vain kertaalleen. Jotkin kielinaineokset saattavat esiintyä esimerkiksi saman uutisen ingressissä ja leipätekstissä, joten niitä ei ole mielekästä analysoida erillisinä löydöksinä.

- (2) *Pelastajien **tutkiessa** pesutilaa mysteeri selvisi.* (<https://yle.fi/uutiset/3-5080027>.)

Koska tutkielmani tarkoitus on kartoittaa normitetun yleiskielen ilmiötä, olen rajannut aineistostani pois myös sellaiset esiintymät, joiden ei voi olettaa pyrkivän huoliteltuun yleiskieleen. Tällaisia ovat esimerkiksi haastateltavien suorat lainaukset ja tekstilajinsa

puolesta sopimattomat osumat. Haku tuottaa satunnaisia osumia esimerkiksi Ylen Abitreenien keskustelupalstalta. Niiden yleiskielisyyttä ei voi pitää oletusarvoisena.

Taulukossa 1 esittelen aineistoon valitsemieni ja ulos rajaamieni esiintymien kappalemäärät. Aktiivimuotoisista hakutuloksista olen lopulta rajannut analysoitavaksi yhteensä 49 *tutkiessa*- ja 105 *tarkastellessa*-muodon sisältävää rakennetta. Epätasainen lukumäärä selittyy osin sillä, että genetiivisubjektillisia temporaalirakenteita esiintyy *tutkia*-lekseemin yhteydessä peräti 37 kappaletta, kun taas vastaavaa *tarkastella*-lekseemin sisältävää rakennetta esiintyy ainoastaan yksi kappale koko korpuksessa. Lekseemien välillä ilmenee epätasaisuutta myös passiivimuotojen esiintymisessä. Hakutuloksista analyysiin olen hyväksynyt 165 *tutkittaessa*- ja 125 *tarkasteltaessa*-muodon sisältävää rakennetta. Passiivimuotojen kohdalla epäsuhta onkin siis toisin päin kuin aktiivimuotojen kohdalla.

TAULUKKO 1. Aineiston rajausta sananmuodoittain.

Sananmuoto	Hakutulokset	Hylätyt	Lopullinen aineisto	Lopullinen aineisto yhteensä
<i>tutkiessa</i>	103	54	49	213
<i>tutkittaessa</i>	197	33	164	
<i>tarkastellessa</i>	119	14	105	229
<i>tarkasteltaessa</i>	141	17	124	

Aineistoni aktiivi- ja passiivimuotojen määrien lekseemikohtainen epätasaisuus voi kertoa jotain tutkielmani aiheen kannalta olennaista. *Tutkia* ohjaa selvästi käyttämään genetiivisubjektillista aktiivimuotoa. Toisaalta se esiintyy aineistossani passiivissa useammin kuin *tarkastella*. Analyysissä on siis syytä huomioida mahdolliset yhteydet siihen, missä yhteyksissä pääluokan valinnassa ilmenee horjuntaa.

2.2. E-infinitiivin morfologiaa

Suomen kieleen kuuluu kolme infinitiivityyppiä, A-, E- ja MA-infinitiivit. Muotojen nimitykset kumpuavat niiden tunnuksista. A- ja E-infinitiivien tunnuksissa esiintyy sanavartalon aiheuttamaa morfofonologista vaihtelua. E-infinitiivin tunnuksen variantit ovat *-e-*, *-de-*, *-te-*, *-le-*, *-re-* ja *-ne-*. E-infinitiivin tunnus liittyy verbin konsonanttivartaloon,

mikäli verbillä sellainen on. (VISK 2008 § 120.) Tutkimieni sananmuotojen morfotaksia olen jäsennellyt taulukkoon 2. Siitä selviää, että *tarkastella*-verbillä on konsonanttivartalo *tarkastel-*, johon E-infinitiivin tunnus assimiloituu muodossa *-le-*. Yksivartaloisilla verbeillä, kuten *tutkia*, tunnus luonnollisesti liittyy vokaalivartaloon eikä se sisällä konsonanttia lainkaan. Jos verbi osallistuisi astevaihteluun, liittyisi tunnus vahvaan vokaalivartaloon. (VISK 2008 § 120.) Myös passiivin tunnus saa tutkimissani lekseemeissä toisistaan poikkeavat muodot: *Tarkasteltaessa*-sananmuodossa esiintyy passiivin lyhyen tunnuksen vahva-asteinen muoto, sillä *l*-loppuinen konsonanttivartalo edellyttää sitä. Lyhyeen vokaaliin päättyvä vartalo taas edellyttää *tutkittaessa*-sanamuodolta passiivin pitkän tunnuksen vahva-asteista varianttia. (VISK 2008 § 110.)

TAULUKKO 2. Tutkielman verbimuotojen morfotaksia.

Sananmuoto	Vartalo	Pääloukka	Infinitiin tunnus	Sijapäätte
<i>tarkastellessa</i>	<i>tarkastel-</i>		<i>-le-</i>	<i>-ssa</i>
<i>tarkasteltaessa</i>	<i>tarkastel-</i>	<i>-ta-</i>	<i>-e-</i>	<i>-ssa</i>
<i>tutkiessa</i>	<i>tutki-</i>		<i>-e-</i>	<i>-ssa</i>
<i>tutkittaessa</i>	<i>tutki-</i>	<i>-tta-</i>	<i>-e-</i>	<i>-ssa</i>

E-infinitiivin muodot, kuten muutkin infiniittiset verbit, siis taipuvat yhtä aikaa sekä verbien että nominien tapaisesti (VISK 2008 § 105, 119, 490). Inessiivimuotoinen E-infinitiivi voi saada tarpeen mukaan muitakin tunnuksia ja päätteitä. Infiniittisten verbien persoonataivutus tapahtuu possessiivisuffiksien avulla (VISK 2008 § 119–120). Myös erilaiset liitepartikkelit voivat liittyä rakenteeseen. Luvussa 2.1. mainitsemistani syistä en kuitenkaan ole sisällyttänyt liitepartikkelillisiä muotoja aineistooni.

E-infinitiivin inessiivi on harvinaisen MA-infinitiivin instruktiivin ohella ainoa infinitiivi, jolla on nykykielessä passiivimuoto (VISK 2008 § 120–121, 490). Vanhan kirjasuomen kaudella suomen murteissa ja kirjakielessä on esiintynyt myös passiivin A-infinitiivin muotoja. Leinon (2005: 238) mukaan muodon ilmeneminen esimerkiksi ruotsin passiivinfinitiivien käännöksissä voi viitata sen käännöslaina-alkuperään. Leino antaa esimerkin *tulille piti mentää* ja *kalat piti perattaa ensi*. Muotoa on käytetty myös nykyistä passiivin VA-partisiipin translatiivia vastaavassa tehtävässä, kuten *ne viärääm poltattaa*. (Leino 2005: 238–239.)

3. TEORIA JA METODI

3.1. Normin luonne

Kuten luvussa 1 mainitsen, kielenhuollolla ei ole kovin selkeää kantaa nollapersonan ja passiivin työnjakoon temporaalirakenteissa. Hyvän yleiskielen mukainen muoto saa siis määritelmänsä pitkälti kieliopin kautta. Taru Kolehmainen (2014: 18–19) mukaan normi ei tarkoita pelkästään kodifioituja sääntöjä, jotka luokittelevat tietynlaisen kielenkäytön oikeaksi tai vääräksi. Hänen mukaansa normin käsite pitää sisällään myös kielenkäyttäjien yhteisen käsityksen kielellisten valintojen ja käyttötilanteiden yhteensopivuudesta (Kolehmainen 2014: 19). Kielellä on myös itsessään normatiivinen luonne. Voidaan puhua niin sanotusta luonnollisesta normista. Normia ei siis tietoisesti ja ikään kuin keino-tekoisesti ole päätetty, vaan normi kumpuaa sellaisenaan kielen rakenteesta. (Kolehmainen 2014: 19–21.)

Koska kielenhuollon suosituksia tukimaani ilmiöön on perin niukasti, tulkitseen, että tutkimani muodot – ja niiden käyttöä ohjaavat normit – sijoittuvat lähinnä luonnollisen normin alueelle. Nollapersonaisille ja passiivimuotoisille temporaalirakenteille ei ole määritely yleiskielisiä, selkeitä ja oikeaoppisia käyttöyhteyksiä. Kielenkäyttäjän tulee siis kielen rakenteiden ja merkitysten ohjaamana valita käyttämänsä muoto. Suhtaudun tutkiemiini rakenteisiin Löflundin (1980: 78, 1998: 156) mukaisesti siten, että lähtökohtaisesti nollapersonaisella ja passiivisella muodolla on merkityseroa, jolloin niille myös on tarkoituksenmukaiset käyttök kontekstinsakin. Kuten seuraavassa alaluvussa tuon esiin, muotojen merkitysero on kuitenkin hyvin tapauskohtainen, joskus lähes olematonkin. Merkityksen lisäksi muodon valintaa ohjaavat myös persoonataivutuksesta ja syntaktisista suhteista kumpuavat vaatimukset. Temporaalirakenteen pääluokan valintaa määrittävä normi ei siis ole pelkästään mustavalkoinen oikein–väärin-sääntö, vaan tiettyjen reunaehto- jen sisällä on semanttista tulkintaa vaativa harmaan alueen sisältävä jatkumo.

3.2. E-infinitiivin inessiivin tehtävä

Infiniittiset verbimuodot toimivat lausetta suppeampien infiniittisten rakenteiden ytiminä (Herlin ym. 2005: 10). E-infinitiivin inessiivimuodot muodostavat yksin tai omien

laajennustensa kanssa infinitiivilausekkeita, joiden pääasiallisena tehtävänä on toimia puiteadverbiaalimääritteinä lauserakenteissa. Tyypillisesti E-infinitiivin inessiivin sisältävä rakenne toimittaa samaa tehtävää kuin *kun*-konjuktiolla alkava sivulause. (VISK 2008 § 543.) Myös kielenhuollossa on otettu kantaa temporaalirakenteen käyttöalaan. Esimerkiksi Itkonen ja Maamies (2011: 84) painottavat rakenteen tehtävää nimenomaan ajallisten suhteiden ilmaisijana tiettyjä kiteytyneitä tapauksia lukuun ottamatta. Ikola (2001: 170) on samalla linjalla ja muistuttaa, että ehtoa ilmaisevan *jos*-alkuisen sivulauseen korvaaminen ei kiteytyneitä poikkeuksia lukuun ottamatta kuulu temporaalirakenteen tehtäviin. Sorjanen (1998: 69, 200) puolestaan mainitsee temporaalirakenteen tehtäväksi aikaa ilmaisevan *kun*-sivulauseen korvaamisen. Poikkeuksena hän tuo kuitenkin esiin 'silloin kun' -merkitystä kantavan *jos*-lauseen korvaamisen temporaalirakenteella (Sorjanen 1998: 201).

Esimerkit (3) ja (4) havainnollistavat temporaali- ja sivulauserakenteiden vastaavuutta. Esimerkki (5) puolestaan kuvaa kielenhuoltajien määrittelemää temporaalirakenteiden huonoa käyttöä *jos*-sivulauseen parafrasina. Lause spekuloi tilanteella, jota ei vielä ole tapahtunut ja joka ei ole varma, joten temporaalirakenteen voi katsoa rinnastuvan *jos*-sivulauseeseen. Kielenhuoltajien mukaan temporaalirakenne kuitenkin tulee tulkita *kun*-sivulauseen korvaajaksi, jolloin esimerkkilauseen merkitys olisi kutakuinkin 'Räikkösen voittaa, ja hänen mestaruutensa varmistuu'.

- (3) *Autovarkaus huomattiin murtoa **tutkiessa**.* (YLE, 2011.)
- (4) *Autovarkaus huomattiin, kun murtoa tutkittiin.*
- (5) *Räikkösen **voittaessa** varmistuu hänen mestaruutensa.*

Temporaalirakenne ilmaisee tapahtuman, jolla määritetään hallitsevan lauseen tapahtuman ajankohtaa. Juhani Löflundin (1998: 132–133) ja Ison suomen kieliopin (VISK 2008 § 544) mukaan temporaalirakenteen ilmaisema toiminta tapahtuu samaan aikaan hallitsevan lauseen ilmaiseman varsinaisen toiminnan kanssa. Kuitenkaan tapahtumien kestot eivät välttämättä ole yhtä pitkiä. Havainnollistan tätä esimerkeillä (6) ja (7).

- (6) *Viimeistään kakkuvitriiniä **tarkastellessa** vesi herahtaa kielelle.* (YLE, 2013.)
- (7) *He olivat kävelyllä sateen **alkaessa**.*

Temporaalirakenteen infinitiivin ilmaisema toiminta voi olla pidempiaikaista kuin hallitsevan lauseen finiittiverbin ilmaisema, kuten esimerkissä (6), jossa *herahtaa*-verbi kuvaa yhtäkkiä, kertaluontoista tapahtumaa. Toisaalta infinitiivin ilmaisema punktuaalinen toiminta voi myös esimerkin (7) mukaisesti sijoittua kokonaisuudessaan hallitsevan lauseen ilmaisemaan tilanteeseen. (Löflund 1998: 132–133; VISK 2008 § 544.)

3.3. Nollapersoona ja passiivi kielenhuollon suositusten näkökulmasta

E-infinitiivin inessiivin passiivi- ja nollapersoonamuotojen tehtävänjako ei ole yksiselitteinen, sillä muodot ovat jossain määrin vapaassa vaihtelussa. Itkosen ja Maamiehen (2011: 84) mukaan temporaalirakenteen E-infinitiivin tulee olla passiivissa silloin, kun rakenne vastaa passiivimuotoista *kun*-sivulausetta. Toisaalta Itkonen ja Maamies tuovat esiin, että on runsaasti tapauksia, joissa passiivin voi korvata nollapersoonamuodolla (Itkonen & Maamies 2011: 84).

Kielenhuollon oppaissa otetaan vain lyhyesti kantaa siihen, millainen tehtävänjako nollapersoona- ja passiivimuodoilla yleiskielessä on. Ikolan (2001: 56) mukaan passiivilauseen tekijä on epämääräinen mutta persoonallinen. Passiivimuoto siis häivyttää tekijän taka-alalle, mutta muodon persoonapäätte ilmaisee kuitenkin tekijän tai tekijäjoukon vaikuttavan taustalla. Nollapersoonamuodon tekijä taas on tulkittavissa ’keneksi tahansa’ (Ikola 2001: 56). Tällöin verbin merkitys muuttuu siis yleistäväksi.

Iisa, Oittinen ja Piehl (2002: 234–235) kertovat, että passiiviin kuuluu oletus tekemisen suorittavasta ihmistekijästä ja että nollapersoona suuntaa huomion kokonaan pois tekijästä. He havainnollistavat eroa passiivilauseen *Vene voidaan kääntää* ja nollapersoonaisen lauseen *Veneen voi kääntää* erolla: edellisessä lauseessa jollain täsmentämättömällä tekijällä on mahdollisuus kääntää vene, kun taas jälkimmäisessä lauseessa kuvataan pelkästään yleisen asiointilan suoma mahdollisuutta veneen kääntämiseen. (Iisa ym. 2002: 234–235.) Nollapersoonalause on siis generinen. Kuitenkin esimerkin passiivilausekin yleistää jossain määrin, sillä myös siinä kuvataan hypoteettista mahdollisuutta veneen kääntämiseen. Kielenhuollon suosituksia yleistäjä Kieli-toimiston ohjepankki (KO) on niin ikään sillä kannalla, että nollapersoonaa käytetään yleistävässä tarkoituksessa ja että passiivilla kuvataan jotain spesifiä tapahtumaa. Eroksi muodoille mainitaan, että

passiivilla viitataan usein johonkin yksilöistä koostuvaan ryhmään mutta nollapersoonalla puolestaan yhteen yksilöön (KO). Ohje on kuitenkin erittäin salliva, ja siinä tuodaankin esiin monin paikoin mahdollinen vapaavalintaisuus muotojen välillä – erityisesti modaalisten verbien kohdalla (KO).

Esimerkki (8) edustaa tapausta, jossa nollapersoonainen muoto on yleiskielisyyden kannalta käypä vaihtoehto passiivimuodolle. Virkkeen temporaalirakenteen voi muuntaa sivulauseiksi *kun tutkii ~ kun tutkitaan*. Esimerkki (9) puolestaan näyttää tapauksen, jossa vain passiivimuoto on mahdollinen. Temporaalirakenteella ei ole omaa eksplisiittistä subjektia, joten tässä tapauksessa rakenteen kolmannen persoonan verbimuoto viittaa yleistävään nollasubjektiin. Tämän perusteella temporaalirakenne kuvaisi geneeristä tilannetta (Vilkuna 2000: 141–142; VISK 2008 § 1347). Virkkeen hallitseva lause ilmaisee kuitenkin spesifin tilanteen, joten lauseen määritteenä ei sen tähden voi toimia yleistävä puiteadverbiaali. Vilkunan (2000: 142) mukaan passiivi sopii paremmin yhteyksiin, joissa ilmaistaan tiettyyn aikaan ja paikkaan sidottua tilannetta, vaikka hänenkin mukaansa myös passiivilla voidaan yleistää. Siispä esimerkkivirkkeen temporaalirakenteen tulisi olla passiivissa.

- (8) *Sukupuolet täytyy erotella toisistaan hyttysten elämänmenoa **tutkiessa**.* (YLE, 2011.)
 (9) *Koko maata **tarkastellessa** puolueen kannatus oli nuorisovaaleissa huomattavasti pienempi, vain 9,6 prosenttia.* (YLE, 2011.)

Löflundin (1998: 140–141) mukaan passiivin E-infinitiivin inessiivimuotoa voidaan käyttää sekä geneerisissä ilmauksissa että spesifeissä aikaan ja paikkaan sidotuissa yhteyksissä. Keskeinen ero nollapersoonaisen aktiivimuodon ja passiivin välillä koskee – kuten luvussa 2.1. tuon esiin – verbin implikoimaa tekijöiden lukumäärää. Tässä valossa esimerkin (8) aktiivimuotoinen temporaalirakenne ohjaa tulkitsemaan lauseen yleistäväksi säännöksi tai ohjeeksi, joka koskee yksitellen jokaista oletettua henkilöä, joka ryhtyy kulloinkin hyttysten elämänmenoa tutkimaan. Passiivimuotoinen temporaalirakenne muuttaisi tulkinnan puolestaan toisella tapaa yleistäväksi: lause ei ilmaisisikaan universaalia sääntöä vaan luonnehtisi hyttysten tutkimista yleensä, jolloin myös tekijöiden lukumäärän tulkinta muuttuisi monikolliseksi – onhan maailmassa yleensä ottaen varmasti lukuisia hyttysten tutkijoita, joihin lauseen esittämä yleistys pätsisi.

Yksi harvoista lähteistä, joka ottaa suoraan kantaa E-infinitiivin inessiivin nollapersoonan ja passiivin rooleihin, on E. A. Tunkelon lähes sata vuotta vanha artikkeli Virittäjä-lehdessä. Hänen mukaansa on sopivaa käyttää nollapersoonaa passiivin sijaan silloin, kun ”infinitiivillä ja hallitsevan lauseen finiittipredikaatilla on sama ajatuksenmukainen subjekti” tai jos temporaalirakenne korvaa nollapersoonaisen sivulauseen (Tunkelo 1926: 203). Ajatuksenmukainen subjekti tarkoittanee samaa kuin Itkosen ja Maamiehen mainitsema ajatussubjekti. Kyseessä olisi siis temporaalirakenteesta hahmottava tekijä, joka ei kuitenkaan ole kieliopilliselle subjektille tyypillisessä sijamuodossa tai asemassa. (Itkonen & Maamies 2011: 84.)

Iso suomen kielioppi kuvailee nollapersoonan käyttäytymistä saman suuntaisesti kuin Tunkelo aikoinaan, tosin Tunkelo otti kantaa yleiskielisyyteen. Iso suomen kielioppi vain kuvaa kieltä tuodessaan esiin, että eri lauseenjäsentehtävissä olevat nollat voivat muodostaa samatarkoitteisia ketjuja. Tällainen käyttö on mahdollista erityisesti silloin, kun lauseessa on kyse ihmistä koskevista luontaisista asioista, esimerkiksi kokemuksesta. Iso suomen kielioppi käyttää esimerkkinä [*Nollan*] ***tanssiessa*** [*nollan*] *kroppa rentoutuu* -lausetta. (VISK 2008 § 1357–1358, 1360.) Lauseessa kieliopillinen subjekti *kroppa* kuuluu erottamattomasti samalle ihmiselle, joka tanssii, joten temporaalirakenteen nollasubjekti samastuu hallitsevan lauseen implisiittiseen omistusta kuvaavaan genetiivimääritteeseen, jota voinee pitää Tunkelon (1926: 203) mainitsemana ajatuksenmukaisena subjektina.

3.4. Analyysimetodi

Analyysini toteutan laadullisilla menetelmillä, joskin kiinnitän huomiota myös esiintymien määriin. Analyysini tukena käytän edellisissä luvuissa esittelemiäni kielenhuollon ja kieliopin lähteitäni. Nojaan erityisesti kielioppiin, sillä E-infinitiivin inessiivin pääluokka määräytyy pitkälti kielen luonnollisen normin mukaan, kuten luvussa 3.1. olen tuonut esiin. Seuraavaksi esittelen lähestymistapani, jolla analysoin aineistoni.

Kiinnitän analyysissa huomiota siihen, minkälaisessa suhteessa temporaalirakenteen ja hallitsevan lauseen ilmaiset tapahtumat sekä osallistujat ovat toisiinsa nähden. Analysoin keinoja, joilla lauserakenteissa kuvataan toiminnan laatua ja osallistujia. Persoona,

henkilö, kieliopillinen subjekti sekä tekijä ovat toisistaan erillisiä käsitteitä: Persoona luokittelee osallistujat kieliopillisesti puhetilanteen näkökulmasta, ja sitä ilmaistaan verbin taivutuspäätteillä. Henkilöllä tarkoitan substantiivilausekkeen inhimillistä tarkoitetta. Subjekti on lauseenjäsen, jolla on syntaktinen funktio. Passiivi ja nollapersoona itsessään kuuluvat persoonajärjestelmään. (Hakulinen & Karlsson 1995: 252–254.) Tekijä-käsitteellä viitataan semanttisesti tulkittavaan tekemisen suorittajaan. Tekijä voi hahmottua ominaisuuksiltaan joko aktiiviseksi ja omavoimaiseksi tekemisen suorittajaksi tai entiteetiksi, joka kokee tai käy läpi verbin ilmaiseaman tapahtuman (VISK 2008 § 912).

Subjekti, henkilö ja tekijä liittyvät analyysiin siten, että tarkastelen lauseiden toiminnan aiheuttavaa tai kokevaa tekijää, joka lauserakenteessa ilmaistaan kieliopillisin keinoin, esimerkiksi subjektina toimivalla lausekkeella tai passiivin persoonapäätteellä. Kiinnitän huomiota lisäksi predikaattiverbien laatuun: Verbeihin voi sisältyä erilaisia oletuksia esimerkiksi subjektiargumentin rakenteesta tai elollisuudesta (Hakulinen & Karlsson 1995: 346, VISK 2008 § 457–458). Toisaalta verbi voi myös edellyttää argumenteiltaan ominaisuuksia, joiden perusteella tekijä hahmottuu omavoimaiseksi toimijaksi tai toimintaa kokevaksi tai läpi käyväksi entiteetiksi (VISK 2008 § 912, 928). Jokelan (2012: 151) mukaan myös predikaattiverbin ilmaiseaman toiminnan intentionaalisuus ja tahdonalaisuus ovat yhteydessä nollapersoonan sopivuuteen.

Kolmas asia, johon analyysini kohdistuu, on lauseiden kuvaamien tapahtumien ja osallistujien geneerisyys tai spesifisyys. Kuten luvussa 3.3. olen tuonut esiin, nollapersoonalauseiden merkitys on usein yleistävä. Analyysissa tarkastelen siis sitä, onko hallitsevissa lauseissa yleistävän merkityksen tuottavia aineksia, joiden perusteella yleistävä nollapersoonainen temporaalirakenne voisi liittyä lauseiden määritteeksi.

Horjuntaa pääluokan valinnassa ilmenee oletettavasti niin, että on käytetty nollapersoonaa passiivin asemesta – ei niinkään toisin päin. Passiivi ilmaisee implisiittisen tekijäjoukon, kun taas subjektittomissa aktiivin kolmannen persoonan muodoissa ei ole näkyvää viittausta tekijään, jolloin ne voivat viitata puhujaan itseensä, puhuteltavaan tai tietyissä tilanteissa kehen hyvänsä (Vilkuna 2000: 140). Nollapersoonan tunnusmerkittämyys ja toisaalta runsaammat käyttötarkoitukset lienevät virheelliselle käytölle altistavia ominaisuuksia. Analysoin myös passiiviaineistoni, mutta sen roolina on toimia analyysin kiinnitteenä, johon vertaan aktiivimuotoista aineistoani.

4. ANALYYSI

Olen jakanut aineiston kolmeen pääryhmään: tapauksiin, joissa temporaalirakenteen pääluokan valinta on pääosin onnistunutta, tapauksiin, joissa se on pääosin epäonnistunutta ja tapauksiin, joiden luokittelu ei ole yksiselitteistä. Pääryhmät koostuvat tapausjoukoista, joiden yhdistävänä tekijänä on jokin luvussa 3.4. esittelemistäni pääluokan kannalta relevanteista piirteistä. Neljäs ryhmä pitää sisällään tapaukset, jotka eivät ole analysoitavissa pääluokan valinnan näkökulmasta, sillä niissä on jokin ongelma, joka estää sen. Ryhmitelyni on seuraavanlainen:

1. Tapaukset, joissa pääluokan valinta on pääosin onnistunutta
  - Hallitsevassa lauseessa on nollasubjekti
  - Hallitsevassa lauseessa on e-subjekti
2. Tapaukset, joissa pääluokan valinta on pääosin epäonnistunutta
  - Hallitseva lause on passiivissa
  - Hallitsevassa lauseessa on konkreettinen verbi tai kopulaverbi
3. Tapaukset, joissa pääluokan valintaa ei voi aina arvottaa selkeästi
  - Hallitsevassa lauseessa on mentaaliverbi
4. Muut tapaukset
  - E-infinitiivistä puuttuu possessiivisuffiksi
  - Lauserakenne on analyysin kannalta ongelmallinen.

Seuraavissa alaluvuissa käsittelen yhden ryhmän kerrallaan siten, että tarkastelen rinnakkain molempien tutkittavana olevien lekseemien tuottamia esiintymiä sekä aktiivi- että passiivimuotoisina. Tarkastelen aineistoani pelkästään pääluokan valinnan näkökulmasta. En ota kantaa kielenhuollon suositusten vastaiseen, ei-temporaaliseen rakenteiden käyttöön tai muihin kielenhuollollisiin asioihin.

4.1. Tapaukset, joissa pääluokan valinta on pääosin onnistunutta

4.1.1. Hallitsevassa lauseessa on nollasubjekti

Temporaalirakenteiden pääluokka on useimmiten valittu onnistuneesti silloin, kun hallitsevassa nollasubjektillisessa lauseessa on jokin modaalinen apuverbi, kuten *kannattaa*, *voida* tai *pitää*. Esimerkki (10) havainnollistaa tapaustyyppiä. Näissä kokonaan

nollasubjektillisissa rakenteissa sekä temporaalirakenteen että hallitsevan lauseen nollasubjekti hahmottuvat samatarkoitteisiksi. Lauseen ilmaiset tapahtumat liittyvät kiinteästi toisiinsa puiteadverbiaalin luoman ajallisen suhteen kautta, sillä E-infinitiivin ilmaiseva toiminta luo edellytyksiä hallitsevan lauseen ilmaisemalle toiminnalle. Lisäksi lauseen molemmat verbit ovat selvästi elollis- tai ihmistarkoitteisia. (VISK 2008 § 1351.) Esimerkissä (10) nollasubjektit muodostavat samatarkoitteisen ketjun: – – [nollan] *tutkiessa* [nolla] *voi herätellä* – – (VISK 2008 § 1358). Myös passiivimuoto on mahdollinen temporaalirakenteessa. Esimerkki (11) kuvaa tyypillistä passiivitapausta. Löflundin (1998: 145, 148) mukaan tapaus on tulkittavissa siten, että passiivimuotoinen infinitiivi kuvaa tekijöiden joukkoa, josta hallitsevan lauseen nollapersoonaisuuden vuoksi huomion kiintopisteeksi siirtyy kerrallaan yksi osallistuja.

- (10) *Ympäristöä **tutkiessa** voi herätellä itseään miettimään miksi kerran elämää täynnä ollut mummonmökki on hylätty.* (YLE, 2014.)
- (11) *Yle Uutisten kyselyn tuloksia **tarkasteltaessa** pitää muistaa, että 49 edustajaa on jättänyt kantansa auki.* (YLE, 2015.)

Vilkuna (1992: 167) tuo esiin, että modaaliverbien yhteydessä esiintyy usein nollasubjekti. Laitinen (1995: 340) puolestaan esittää, että nollapersoonaa sopii modaaliverbien yhteyteen hyvin, koska mahdollisuutta tai pakollisuutta ilmaisevat verbit luovat ”intensionaalisen kontekstin” lauseeseen. Hakulinen ja Karlsson (1995: 264, 315) kuvailevat intensionaalista kontekstia siten, että verbin vaikutuksenalaisten substantiivilausekkeiden tarkoitteet ovat jollain tapaa ”kuviteltuja”. Modaaliverbin sisältävät lauseet kuvaavat siis hypoteettisia olosuhteita, jotka vaikuttavat nollasubjektiin, jonka tarkoitteeksi voi yleisesti kuvitella kenet tahansa (Laitinen 1995: 339). Tällaiset lauseet kuvaavat verbin ilmaiseman toiminnan suorittamiseen liittyviä reunaehtoja, jotka subjektitarkoite kokee. Ne eivät siis suoraan ilmaise toimintaa vaan mahdollisuutta tai pakkoa. Passiivimuotoisen rakenteen tekijän voi puolestaan tulkita tarkemmin identifioimattomaksi joukoksi, joka vain jätetään ilmaisussa taustalle, jolloin huomio keskittyy verbin ilmaisemaan toimintaan (Ikola 2001: 56). Tekijäjoukko on kuitenkin modaaliverbin ilmaisemien ehtojen vaikutuksen alaisena. Sekä aktiivi- että passiivimuotoisesta rakenteesta syntyy siis tulkinta yleistetystä mahdollisuuden tai täytymisen ehdosta, mutta osallistujat vain hahmottuvat niissä eri tavalla. Niinpä sekä nollapersoonainen että passiivimuotoinen temporaalirakenne sopivat modaalisen nollapersoonalauseen yhteyteen.

Aineistosta erottuu myös joukko lauseita, joissa nollasubjektillinen hallitseva lause kuvaa ihmisen mentaalista prosessia tai aistihavaintoa. Esimerkit (12) ja (13) havainnollistavat tapaustyyppiä. Esimerkissä (12) on kyseessä aistihavaintoa kuvaava ja esimerkissä (13) mentaalista prosessia kuvaava verbi. Tämän kaltaisissa hallitsevissa lauseissa nollasubjekti on tyypillisessä tehtävässään, sillä sen tarkoite kokee verbin kuvaaman tilan tai tapahtuman (Laitinen 1995: 340). Lauseissa on esimerkiksi seuraavanlaisia predikaattiverbejä: *ei lakkaa ihmettelemästä, näkee, ei uskoisi ja alkaa epäillä*. Temporaalirakenne ja hallitseva lause muodostavat kokonaisuuden, jossa ilmenee temporaalirakenteen ajallisia suhteita ilmaiseva funktio mutta myös selkeä kausaalinen suhde. Temporaalirakenteen ja hallitsevan lauseen nollasubjekti hahmottuvat siis selkeästi samatarkoitteisiksi, joten tapaukset ovat yleiskielen näkökulmasta hyväksyttäviä (VISK 2008 § 1358).

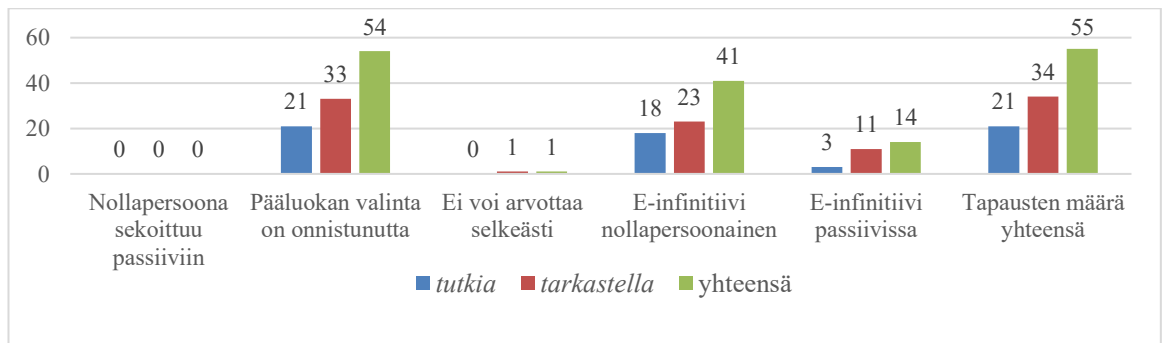
- (12) *Hintoja tarkastellessa näkee sen, että kohtuullisen teroittimen voi saada halvallakin.* (YLE, 2011.)
 (13) *Tapausta ja kurinpitoprosessia tarkastellessa tekee mieli sanoa, että onneksi päätyi.* (YLE, 2018.)

Mentaalista prosessia tai aistihavaintoa kuvaava nollapersoonalause voi saada seurakseen myös passiivimuotoisen temporaalirakenteen. Lauseet noudattavat samaa periaatetta kuin vastaavat modaaliverbillisetkin tapaukset. Passiivimuotoinen kehysadverbiaali ilmaisee siis identifioimattoman monikkomuotoisen tekijäjoukon, josta nollapersoonainen hallitseva lause kohdistaa huomioon yhteen kerrallaan (Löflund 1998: 145, 148).

Pääosin aineiston nollapersoonatapaukset noudattavat yhtenäistä linjaa, mutta joukossa on rakenteeltaan outo ja tilanteeltaan hankalasti hahmottuva tapaus. Esimerkki (14) eroaa edellä esitellyistä aistihavaintoa kuvaavista esimerkeistä siten, että lause ei kuvaa havaitsemisen mahdollisuutta geneerisesti vaan spesifiä tiettyyn menneeseen tilanteeseen liittyvää tapahtumaa. Tulkinta spesifistä tapahtumasta muodostuu imperfektimuodon sekä ajan adverbiaalin *perjantaina* pohjalta (Jokela 2012: 114–115). Esimerkki (14) ei täytä avoimen nollapersoonan vaatimusta siltä osin, että kuka tahansa voisi samastua nollasubjektin paikalle (VISK 2008 § 1347). Siksi passiivimuotoinen temporaalirakenne sopisi tapaukseen ongelmattomammin: se jättäisi osallistujan tai osallistujat taustalle, jolloin tilanteen spesifisyys ei häiritsisi tulkintaa (Vilkuna 2000: 139–140). Lauseen kokonaisrakenne jäisi kuitenkin oudoksi, sillä *maallikon silmään* -adverbiaali ei sovi *erottaa*-verbin yhteyteen (po. *maallikon silmin*).

- (14) *Maallikon silmään vaurioita ei läheltä tarkastellessa perjantaina erottanut.* (YLE, 2018.)

Kuviosta 1 selviää, että ryhmän 55 tapauksesta yksikään tapaus ei ole yksiselitteisesti virheellinen temporaalirakenteen pääluokan näkökulmasta. Edellä esitetty, esimerkin (14) tapaus, on ainoa harmaalle alueelle sijoittuva. Ryhmän tapaustyyppissä passiivia on käytetty yhteensä 14 kertaa ja nollapersoonainen variantti on huomattavasti yleisempi 41 esiintymällään.

KUVIO 1. Temporaalirakenteet ryhmästä, jossa hallitsevat lauseet ovat nollapersoonaisia.

Jokelan (2012: 131) sekä Laitisen (1995: 340) havaintojen mukaan mentaaliin verbeihin liittyy oletus siitä, että subjektiargumentilla ilmaistava henkilö kokee verbin ilmaiseman tapahtuman tai toiminnan – aivan kuten modaaliverbienkin tapauksissa. Temporaalirakenteen omavoimaisesti toimiva nollasubjekti hahmottuu kausaalisen yhteyden avulla automaattisesti samaksi henkilöksi hallitsevan lauseen toimintaa kokevan henkilön kanssa. Temporaalirakenne kehystää hallitsevan lauseen kuvaamaa tilannetta niin toiminnan kuin osallistujienkin kannalta: Joku tutkii tai tarkastelee, jolloin häneen kohdistuu hallitsevan lauseen ilmaisema tapahtuma. Mentaalista tapahtumaa kuvaavissa tapauksissa henkilön tietoisuudessa käynnistyy tämän tahdosta riippumaton prosessi. Temporaalirakenteessa nollasubjekti korvaa genetiivisubjektin: [*nollan*] *tarkastellessa* – –. Hallitsevissa lauseissa nolla toimii genetiivi- tai perussubjektin asemassa, kuten tuntemusta kuvaavassa [*nollan*] *tekee mieli* -rakenteessa tai aistihavaintoa kuvaavassa [*nolla*] *näkee* -rakenteessa.

4.1.2. Hallitsevassa lauseessa on e-subjekti

Aineistossa on runsaasti e-subjektin sisältäviä tapauksia. Lauseissa on lähes poikkeuksetta passiivimuotoinen temporaalirakenne, joka on kielenhuollon näkökulmasta onnistunut valinta. Käsittelen e-subjektitapaukset omana ryhmänään, sillä hajontaa ei pääluokan valinnassa juuri esiinny, mikä voi viitata siihen, että e-subjektillisissa lauseissa jokin ohjaa passiivimuodon valintaan perussubjektillisiä lauseita vahvemmin.

Passiivitapaukset esiintyvät aineistossa yleensä erilaisten eksistentiaalilauseiden variantteissa. Esimerkki (15) edustaa melko prototyyppistä e-lausetta. Tapauksen temporaalirakenne ilmaisee passiivimuodollaan tekijäjoukon, joka jää tarkemmin identifioimatta. Vilkkunan (2000: 139) mukaan passiivista käytetään sen vuoksi, että tekijä on joko epäselvä tai epärelevantti. Esimerkissä (15) vaikuttaisi siltä, että tekijä on epärelevantti, sillä e-lauseen yksi merkitys on kuvailla lauseenalkuista paikanilmausta, tässä tapauksessa sularänniä (VISK 2008 § 894). Esimerkki (16) on omistuslause, joka kuvailee tietyn joukkueen pelaajamateriaalia. Lause kuvaa siis tietyn ajan kohtana tapahtunutta spesifiä tilannetta.

(15) *Asiaa **tutkittaessa** sularännistä löytyi vuoto.* (YLE, 2014.)

(16) *Kärpillä on kokonaisuutta **tarkasteltaessa** vastustajaansa tasapainoisempi ja laadukkaampi materiaali –.* (YLE, 2014.)

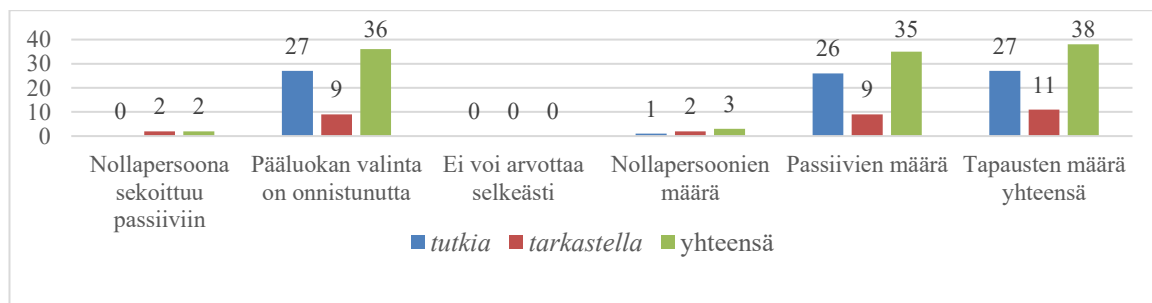
Esimerkki (17) on poikkeus ryhmän nollapersoonatapausten joukossa. Sen nollapersoonainen temporaalirakenne sopii hallitsevan lauseen yhteyteen ongelmitta. Vaikka hallitsevassa lauseessa on erillinen e-subjekti *epämiellyttäviä yllätyksiä*, se ei pyri valtaamaan temporaalirakenteen nollasubjektin asemaa. Lauserakenne kuvaa geneeristä asiointilaa, jossa viitataan hypoteettiseen tapahtumaan, jossa sama henkilö on osallisena sekä temporaalirakenteen että hallitsevan lauseen ilmaisemassa tapahtumassa. Kuten luvun 4.1.1. nollapersoonalauseisiin myös esimerkin (17) lauseeseen modaalin apuverbi luo Laitisen (1995: 340) mainitseman intensionaalisen kontekstin. Temporaalirakenteen tutkimista suorittava nollasubjektitarjoite esiintyy hallitsevassa lauseessa adposition täydennyksessä ja kokee verbin kuvaaman tapahtuman: [*Nollan*] *tutkiessa sukuja* [*nollaa*] *vas-taan voi tulla* –. (VISK 2008 § 1358.)

(17) *Sukuja **tutkiessa** vastaan voi tulla myös epämiellyttäviä yllätyksiä – murhamiehet ja kriminaalikitkin ovat aina jostain kotoisin.* (YLE, 2014.)

Ryhmän lauseiden spesifisyyttä kuvastavat esimerkit (18) ja (19). Esimerkki (18) on kvanttorilause, mutta se käyttäytyy aiheeni kannalta eksistentiaalilauseen tavoin, sillä siinä on partitiivimuotoinen e-subjektiksi tulkittava substantiivilauseke *eroa*. Lauseella viitataan tiettyihin spesifeihin tuloksiin, ja vaikka lauseen e-subjekti ei tunnukaan pyrkivän temporaalirakenteen nollasubjektin paikalle, ei kokonaisuutta voi pitää yleiskielen kannalta hyvänä. Esimerkissä (19) demonstratiivipronomini *siihen* sekä objektin genetiivimäärä *tämän hetken* sitovat tapahtumat spesifiin aikaan ja paikkaan.

- (18) *Alle 20-vuotiaiden tuloksia tarkastellessa eroa toiseksi parhaaseen tulokseen on yli kolmekymmentä senttiä.* (YLE, 2018.)
- (19) *Tämän hetken trendiä tarkastellessa siihen ei kuitenkaan toimitusjohtaja Kimmo Ranniston mukaan ole tarvetta, koska vammat ovat vähentyneet.* (YLE, 2015.)

Kuvio 2 kuvaa tämän ryhmän tapausten määriä. Siitä näkee, että passiivi on valikoitunut lähes poikkeuksetta temporaalirakenteen pääluokaksi. Nollapersoonaisia temporaalirakenteita on ryhmässä ainoastaan 3 kappaletta, ja niiden nollapersoonamuoto on sekoittunut passiiviin 1 tapausta lukuun ottamatta (ks. esimerkki (17)).

KUVIO 2. Temporaalirakenteet ryhmästä, jossa hallitsevat lauseet ovat e-subjektillisiä.

Passiivimuodon lähes johdonmukainen esiintyminen aineiston e-subjektillisten lauseiden yhteydessä herättää kysymyksen, voiko ilmiö liittyä e-lausetyypeistä kumpuavaan merkitykseen. E-lauseilla Shoren (2020: 337) mukaan kuvataan tilassa olevaa, sinne ilmaantuvaa tai sieltä poistuvaa ilmentymää. Kenties se, että e-lauseiden päähuomio ei niinkään kohdistu toimintaan vaan tilaan ja olemiseen, siirtää temporaalirakenteiden tekijän takalalle, jolloin pääluokaksi valikoituu helposti passiivi. E-lausekonstruktion kiteytynyt merkitys ja e-subjektin ominaisuudet voivat saada temporaalirakenteen hylkimään

nollasubjektia (VISK 2008 § 891). Tässä tutkielmassa ilmiötä ei voi kuitenkaan syvemmin ryhtyä tutkimaan.

4.2. Tapaukset, joissa pääluokan valinta on pääosin epäonnistunutta

4.2.1. Hallitseva lause on passiivissa

E-infinitiivin inessiivin nollapersoonamuodon käyttö on yksiselitteisesti virheellistä passiivimuotoisen hallitsevan lauseen yhteydessä. Esimerkki (20) edustaa ryhmän tyypillistä nollapersoonatapausta. Esimerkki (21) edustaa vastaavaa tapausta, jossa temporaalirakenteen pääluokka on kuitenkin valittu hallitsevan lauseen edellyttämällä tavalla. Tämän ryhmän virheellisten tapausten ongelma on se, että temporaalirakenteen ja hallitsevan lauseen tekijän pitäisi hahmottua samatarkoitteiseksi. Nollapersoonainen temporaalirakenne ei kuitenkaan viittaa hallitsevan passiivilauseen tekijäjoukkoon. Esimerkit (20) ja (21) havainnollistavat, kuinka hallitsevan lauseen ja temporaalirakenteen ilmaisemat tapahtumat liittyvät kiinteästi toisiinsa ja kuinka koko lause kuvaa jonkin tietyn mutta julkilau-sumattoman tekijäjoukon toimintaa tietyssä tilanteessa. Spesifisyys ilmenee esimerkiksi imperfektimuodon ja virkkeenalkuisen objektin kautta. (Löflund 1998: 136–137.)

(20) *Yhteys havaittiin **tarkastellessa** kokonaiskuolleisuutta.* (YLE, 2014.)

(21) *Saman suuntaisia lukuja saatiin käyttäjien viestittelyaktiivisuutta **tarkastelta-essa**.* (YLE, 2015.)

Esimerkki (22) puolestaan ilmaisee geneeristä tilannetta, mikä kyllä passiivimuodollakin onnistuu esimerkiksi Löflundin (1998: 137) ja Vilkun (2000: 142) mukaan. Ongelmana tässäkin tapauksessa on se, että toimiakseen lause vaatisi molemmat verbit joko passiiviin tai aktiivin nollapersoonaiseen muotoon. Esimerkki (23) kuvaa Vilkun (1992: 143, 171–172) määritelmän perusteella habituaalista, eli toistuvaa ja tavanomaista, toimintaa. Esimerkki (24) puolestaan kuvaa spesifejä tapahtumia. Kumpaankaan tapaukseen ei sovi nollapersoonainen muoto, vaikka hallitsevankin lauseen muuttaisi nollapersoonaiseksi: **Miehen spermanäytteitä **tutkiessa** potilaan kanssa käy läpi laatuun vaikuttavat tekijät.*

(22) *Oman kodin turvallisuutta **tarkastellessa** ei siis monesti nähdä metsää puilta.* (YLE, 2011.)

- (23) *Miehen spermanäytteitä **tutkiessa** potilaan kanssa käydään läpi laatuun vaikuttavat tekijät.* (YLE, 2016.)
- (24) *Menetelmää **tutkiessa** on huomattu, että tekstin tuottajana ei olekaan puhevammainen vaan tämän avustaja.* (YLE, 2013.)

Kuvio 3 osoittaa, että *tutkia*-lekseemin kohdalla pääluokan valinta on yleiskielen mu-
kaista muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta. Hyvää muodon taivutusta esiintyy 76 ker-
taa ja virheellistä vain 4 kertaa. Passiivimuodot ovat kategorisesti hyvän yleiskielen mu-
kaisia ja nollapersonamuodot puolestaan yleiskielen vastaisia. *Tarkastella*-lekseemin
kohdalla esiintymiä on vain noin puolet *tutkia*-verbin esiintymistä mutta virheellisiä, nol-
lapersonaisia muotoja on kuitenkin huomattavasti enemmän.

KUVIO 3. Temporaalirakenteet ryhmästä, jossa hallitsevat lauseet ovat passiivissa.

Tutkia-verbi nähtävästi motivoi kielenkäyttäjää passiivin valintaan paremmin kuin *tarkastella*, sillä samaan aikaan kun virheitä esiintyy vain kourallinen, on tässä ryhmässä esiintymien kokonaismäärä huomattavasti suurempi. Kuten Ivaska ja Siitonen (2017: 156–157) tuovat esiin, E-infinitiivin inessiivimuoto on kompleksinen morfologisesti, syntaktisesti ja semanttisesti. Voi olla, että sanavartaloltaan yksinkertaisempi verbi saa helpommin osakseen kompleksisuutta lisäävän osan ja että kompleksisemmassa lekseemissä aktiivin ja passiivin ero puolestaan hämärtyy, jolloin virheet lisääntyvät.

4.2.2. Hallitsevassa lauseessa on konkreettinen verbi tai kopulaverbi

Pääluokan valinta horjuu lähes poikkeuksetta aineiston niissä lauseissa, joissa on predi-
kaattina konkreettinen verbi tai kopulaverbi. Yhdistäviksi ominaisuuksiksi näille lauseille
voi nimetä niiden ilmaisemien asiointilojen spesifiyden sekä useissa tapauksissa subjektin
tarkoitteen omavoimaisen toiminnallisuuden ja intentionaalisuuden. Kuten esimerkiksi

Iso suomen kielioppi (VISK 2008 § 1347) ilmaisee, nollapersoonana on yleistävä ja kehen tahansa viittaava persoonamuoto. Sen vuoksi nollapersoonaista temporaalirakennetta ei lähtökohtaisesti voi pitää hyvän yleiskielen mukaisena näissä tapauksissa.

Käsittelen ensin joukon, johon kuuluu lähinnä intransitiivilauseita mutta myös joitain transitiivilauseita. Aineiston perusteella näyttää siltä, että temporaalirakenteen pääluokan kannalta tärkeä lauseita yhdistävä tekijä kumpuaa niiden predikaattiverbien semantiikasta, sillä tämän joukon predikaattiverbit kuvaavat konkreettisia asiointiloja. Aspektitään verbit ilmaisevat fyysistä tilaa tai prosessia. (Pajunen 2001: 94.) Mentaalisiin verbeihin verrattuna konkreettiset verbit edellyttävät tekijältään selkeämpää tahdonalaisuutta ja omavoimaista toiminnallisuutta (Jokela 2012: 151; VISK 2008 § 912). Mentaalisia verbejä sisältävät lauseet käsittelen erikseen luvussa 4.3., sillä niiden semantiikka vastaavasti näyttää mahdollistavan temporaalirakenteen nollapersoonaisuuden.

Selkeimmin nollapersoonan sopimattomuus näkyy sellaisten hallitsevien lauseiden yhteydessä, joilla on ihmistarkoitteinen subjekti. Esimerkissä (25) erottuu kaksi tapahtumaa, joissa on eri tekijä: joku tai jotkut tutkivat harvinaisia nimiä, minkä seurauksena hallitsevan lauseen omavoimaisesti toimiva subjekti *maalivahti Veini Vehviläinen* vie – joskin metaforisesti – harvinaisimman nimen tittelin. Temporaalirakenteen ja hallitsevan lauseen tekijän eritarkoitteisuus tulisi tuoda esiin, joten passiivi olisi tässä tapauksessa oikea valinta. Ongelma tuntuu toistuvan myös elottoman subjektin kohdalla – kuten esimerkissä (26) –, vaikka eloton subjekti hahmottuukin vähemmän autonomiseksi toimijaksi kuin ihmistarkoitteinen. Hallitsevan lauseen subjekti *Ruotsi* on selkeästi eritarkoitteinen kuin infinitiivin implikoima tekijä. (Tunkelo 1926: 203.) Tapahtumia ei voi myöskään tulkita geneeriseksi predikaatin tai substantiivilausekkeiden perusteella, sillä ne kuvaavat tiettyyn aikaan ja tiettyihin osallistujiin viittaavia tapahtumia.

(25) *Etunimiä **tutkiessa** harvinaisimman nimen tittelin vie maalivahti Veini Vehviläinen.* (YLE, 2016.)

(26) *Ruotsi on pysytellyt jo vuosia viennin kohdemaiden kärkikolmikossa Pohjois-Karjalan vientitilastoja **tarkastellessa**.* (YLE, 2014.)

Subjektin ominaisuudet toimintaa tai tapahtumaa kokevana entiteettinä näyttävät pääluokkaa määrittävänä tekijänä vähemmän määrääviltä kuin kuvatun tilanteen spesifisyys. Esimerkeissä (27) ja (28) nollapersoonana ei sovellu temporaalirakenteisiin lauseen

toimintaa tai muutosta kokevasta subjektista huolimatta. Predikaattiverbissä geneerisyys ilmeni aikasidoksettomuutena, mutta näissä tapauksissa imperfekti sitoo tapahtumat tiettyyn menneeseen hetkeen (Vilkuna 1992: 137). Esimerkki (29) osoittaa, kuinka passiivimuotoinen temporaalirakenne sopii ongelmitta hallitsevan lauseen yhteyteen, vaikka lauseessa yhdistyvät sekä spesifi aikapaikkaisuus että hallitsevan lauseen eloton mutta ihmistarkoitteista muistuttavaksi personifioitu omatoiminen ja aktiivinen subjekti.

- (27) *Lukuja **tarkastellessa** sai myös kyytiä professorin käsitys SM-liigaseuroista ja siitä, että joukkueita rakennetaan pitkällä tähtäimellä.* (YLE, 2016.)
- (28) *Yksittäisiä maita **tarkastellessa** Japanin alijäämä Kiinan kanssa käydyssä kaupassa kasvoi myös.* (YLE, 2014.)
- (29) *Auringonvalon heijastumista Titanin pinnasta ja kaasukehästä **tutkittaessa** Cassini-luotain havaiti tumman alueen.* (YLE, 2012.)

Ryhmän kopulalauseet käyttäytyvät samaan tapaan kuin transitivi- ja intransitiivilauseetkin. Spesifejä, tiettyyn aikaan ja paikkaan viittaavia lauseita on runsaasti, eivätkä ne salli nollapersoonaista temporaalirakennetta yhteyteensä. Esimerkin (30) ihmistarkoitteinen subjekti *Rosberg* tuntuu pyrkivän temporaalirakenteen nollasubjektin paikalle. Kontekstista voi kuitenkin päätellä, että temporaalirakenteen ja hallitsevan lauseen subjekti eivät suinkaan ole samatarkoitteiset. Lisäksi lauseessa on aikaa ilmaiseva määrite *tänään*, joka sitoo tapahtumat tiettyyn tilanteeseen (VISK 2008 § 1423). Esimerkissä (31) ajan viitepiste ilmenee puolestaan predikaattiverbin imperfektimuodosta *oli*. Esimerkki (32) havainnollistaa passiivimuodon sopivuutta näidenkin tapausten yhteydessä. Tarkastelija hahmottuu erillisenä tekijäjoukkona, joka tarkastelee hallitsevan lauseen spesifiä tapahtumaa.

- (30) *Tänään radalla olevien kuljettajien ajamia kierrosmääriä **tarkastellessa** on Rosberg ollut omaa luokkaansa.* (YLE, 2016.)
- (31) *Suurin opetus aihetta **tutkiessa** oli, että hulluus on osa ihmisyyttä.* (YLE, 2018.)
- (32) *Suomalaisluistelija oli elementtipisteitä **tarkasteltaessa** vasta kuudes, mutta hyvät osa-aluepisteet nostivat hänet neljänneksi.* (YLE, 2012.)

Valtaosassa tämän ryhmän tapauksista ilmenee viitteitä tilanteen spesifisyydestä sekä subjektin piirteitä, jotka viittaavat omavoimaiseen ja intentionaaliseen toimijaan. Seassa on kuitenkin tapauksia, joissa nollapersoonainen temporaalirakenne käy, sillä hallitsevassa lauseessa ei-ihmistarkoitteinen kieliopillinen subjekti implikoi henkilön, johon temporaalirakenteen nollasubjektin tarkoite samastuu.

Esimerkin (33) hallitsevassa lauseessa on eloton subjekti *vesi* ja paikan adverbiaali *kielelle*, jotka viittaavat temporaalirakenteen ihmistarkoitteiselle nollasubjektille kuuluvaan ruumiinosaan ja -toimintaan. Eloton subjekti *vesi* ei voi tarkastella, joten se ei myöskään voi hahmottua infinitiivirakenteen tarkastelevaksi entiteetiksi. Niinpä lauserakenteen subjektit hahmottuvat eritarkoitteisiksi, vaikka koko lauserakenteen ilmaisema tapahtuma koskeekin vain yhtä henkilöä: sitä, joka kokee hallitsevan lauseen kuvaaman tapahtuman. (VISK 2008 § 547, 1357.) Tapaus tuo esiin nollapersoonan funktion, jossa puhujaviitteinen tilanne yleistyy kenen tahansa koettavaksi. Shoren (2020: 598) mukaan nollapersoonalla yleistettäessä viitataan kulloiseenkin lukijaan, eli nollapersoonalla ei rajaa viittauskohdettaan tarkasti. Esimerkin (33) voi Shorea seuraten tekstiyhteyden kautta tulkita nimenomaan siten, että lause ei kuvaa niinkään kirjoittajan kokemusta vaan paikan tunnelmaa, johon nollapersoonamuoto kutsuu kenet tahansa tekstiä lukevan ihmisen eläytymään.

(33) *Viimeistään kakkuvitriiniä tarkastellessa vesi herahtaa kielelle.* (YLE, 2013.)

Joukossa on myös tapauksia, joissa hallitseva lause ilmaisee geneerisen ja modaalisen lainalaisuuden. Esimerkit (34) ja (35) ovat tapauksia, joissa modalisuus syntyy *olla*-verbin sekä modaalisten adjektiivien *olennainen* ja *helppo* muodostamista predikaateista (VISK 2008 § 1589). Lauseet ovat kyllä tulkittavissa puhujaviitteisiksi, mutta yleistävä tulkinta on kuitenkin yhtä aikaa mahdollinen ja perusteltu (VISK 2008 § 1348). Esimerkki (36) vaikuttaa saman tyyppiseltä kuin esimerkit (34) ja (35). Nollapersoonalla ei kuitenkaan tunnu sopivan sen yhteyteen. Ero johtuu siitä, että lauseessa ei ole modaalista ainesta, joka synnyttäisi geneeriseen tulkintaan ohjaavan ”intensionaalisen” kontekstin, josta Laitinen (1995: 340) puhuu.

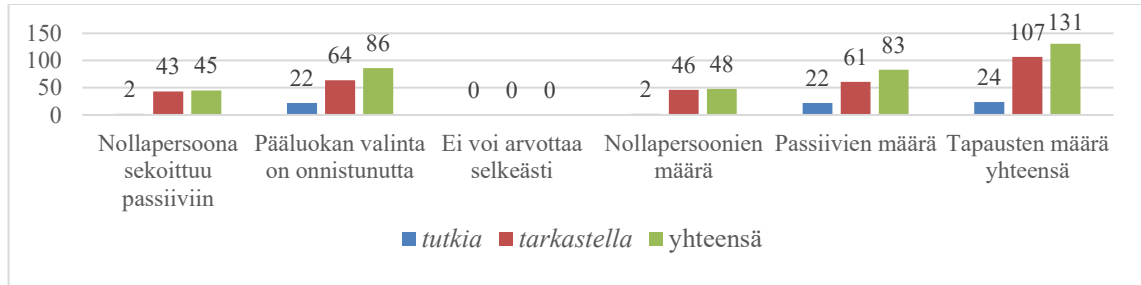
(34) *Ohjaaja Ari Matikaisen mielestä lähihistoriaa tarkastellessa on olennaista yrittää ymmärtää olosuhteita ja tilanteita niistä lähtökohdista, joissa elämää on eletty ja ratkaisuja on jouduttu tekemään.* (YLE, 2016.)

(35) *Täältä Bwindin metsästä löytämämme lauman elintapoja tarkastellessa tätä on helppo uskoa.* (YLE, 2012.)

(36) *Suomen poliittista ilmapiiriä tarkastellessa on Anderssonin mukaan paljastavaa, että hallituspuolueidenkin edustajissa vastustetaan koulutusleikkauksia.* (YLE, 2016.)

Kuvion 4 mukaisesti tämän ryhmän tapaukset jakautuvat lekseemikohtaisesti siten, että *tarkastella* aktivoi huomattavasti enemmän nollapersoonan käyttöä kuin *tutkia*. 131

tapauksesta jopa 107 on *tarkastella*-verbillisiä. Nollapersoonaiset, virheelliset muodotkin ovat lähes yksinomaan *tarkastella*-verbillisiä. Olennaisinta on se, että nollapersoonaiset muodot on lähes poikkeuksetta tulkittava virheellisiksi tässä ryhmässä.

KUVIO 4. Temporaalirakenteet ryhmästä, jossa hallitsevissa lauseissa on predikaattina konkreettinen tai kopulaverbi.

Tämän ryhmän lauseiden nollapersoonaiselle temporaalirakenteelle vaikuttaa olevan melko kapea käyttömahdollisuus. Esittelemäni yleiskieliset tapaukset ovatkin marginaalisia poikkeuksia. Jokela (2012: 151) tuo esiin, että nollapersoonan sopivuus ylipäätään on riippuvainen verbin kuvaaman toiminnan edellyttämästä kokijahenkilöstä tai toiminnan tahdosta riippumattomuudesta. Näyttääkin siltä, että samat predikaattiverbin semanttiset ominaisuudet vaikuttavat myös siihen, sopiiko lauseen yhteyteen nollapersoonainen temporaalirakenne. Omavoimaisen toimijan piirteitä sisältävien subjektien tai intentionaalista toimintaa ilmaisevien verbien yhteyteen sopivaa nollapersoonaista temporaalirakennetta ei aineistossa ole. Toisaalta elottomatkin subjektit pyrkivät helposti samastumaan temporaalirakenteen nollasubjektiin, mikä vaikeuttaa nollapersoonaisen temporaalirakenteen hyväksymistä niiden yhteydessä. Toinen nollapersoonaisen temporaalirakenteen käyttöön vaikuttava tekijä on geneerisyys. Ne lauseet, jotka kuvaavat geneerisiä asiointiloja, sallivat temporaalirakenteelle nollapersoonaisen muodon.

4.3. Tapaukset, joissa pääluokan valintaa ei voi aina arvottaa selkeästi

Aineistosta erottuu joukko tapauksia, joissa predikaattiverbi kuvaa jonkin ilmiön havaittavuutta tai näkymistä, sekä tapauksia, joissa predikaattiverbi kuvaa havainnon synnyttämää vaikutelmaa ja muita ihmisen tietoisuuden tapahtumia. Tämän ryhmän lauseissa kuvataan usein kontekstista päätellen spesifejä tapahtumia. Kuitenkin predikaattiverbien

semantiikka ohjaa tulkintaa siihen suuntaan, että nollapersoonaa voisi olla mahdollinen. Kutsun näitä verbejä Pajusen (2001: 296) määritelmän mukaisesti mentaaliverbeiksi. Myös Jokela (2014: 131) on nojannut Pajusen luokitteluun.

Havaittavuutta kuvaavat verbit sisältävät usein oletuksen implisiittiseksi jäävästä henkilöstä, jolla on mahdollisuus kokea havainto. Lauseet synnyttävät mahdollisuuden geneeriseen tulkintaan. Osa verbeistä voi kuvata aistihavaintoja epäsuorastikin. Katson, että aineistoni verbit, kuten *näyttää*, *näkyä*, *korostua*, *erottua* ja *tulla esiin*, kuvaavat ilmiön havaittavuutta – osa suoremmin, osa epäsuoremmin. (Huumo 2006: 72–73.) Tietoisuuden toimintaa kuvaavista verbeistä osa liittyy myös havaintoon tai havaittavuuteen. Tällaisina verbeinä toimivat esimerkiksi *ilmetä*, *käydä ilmi*, *selvitä* ja *paljastua*. Ne kuvaavat samalla myös havaitsijan mentaalista prosessia. Vielä vahvemmin mentaalista prosessia kuvaavat *vaikuttaa* (joltakin) ja *kiinnittyä* (huomiosta). Tällaisetkin lauseet implikoivat henkilön, jonka kokemusta lauseella kuvataan. (Huumo 2006: 72–73; VISK 2008 § 1578.)

Esimerkin (37) temporaalirakenne kuvaa tilannetta, jossa henkilö tutkii ohjelmistoa. Hallitseva lause puolestaan kuvaa saman henkilön mielenkiinnon kiinnittymistä ohjelmiston yksityiskohtaan. Tällaisissa tapauksissa määritteenä toimivan nollan ja määritettävän substantiivin välillä on kiinteä ja erottamaton suhde: mielenkiinto on erottamattomasti henkilökohtaisen tietoisuuden kokemus. (VISK 2008 § 1361.) Tapauksia voi havainnollistaa kirjoittamalla nollajäsenet esille: [*Nollan*] *tutkiessa ohjelmistoa* [*nollan*] *mielenkiinto kiinnittyy* –. Toisaalta myös passiivimuoto on mahdollinen, kuten esimerkissä (38).

- (37) *Ohjelmistoa **tutkiessa** mielenkiinto kiinnittyy erityisesti perjantain 8.6. viimeiseen esiintyjään, Bujashakaan.* (YLE, 2012.)
- (38) *Suurin huomio asiaa **tarkasteltaessa** kiinnittyy 14. helmikuuta Suomen aikaa kello 19 alkavaan Leijonien ja Norjan väliseen olympialaisten alkulohkon oteluun.* (YLE, 2014.)

Myös predikatiiviadverbiaalilla tai predikatiivilla subjektia luonnehtivassa intransitiivilauseessa voi esiintyä nollapersoonainen temporaalirakenne. Tällaista tapausta kuvaa esimerkki (39), jossa lauseen eloton ja abstrakti subjekti *runsauden pula* ei pyri hahmottumaan temporaalirakenteen nollasubjektin kanssa samatarkoitteiseksi. Olutlistan tutkija on ehdottomasti ihmistarkoitteinen toimija, jonka mielessä ongelma muodostuu havainnon seurauksena. Koko lauseen voi tulkita esittävän yleistettävän asiointilan.

- (39) *Baareissakin olutlistaa **tutkiessa** ongelmaksi muodostuu usein runsauden pula*. (YLE, 2011.)

Vilkunan (1992: 138) mukaan geneeriset ilmaukset voi tunnistaa siitä, etteivät ne ole riippuvaisia aikaan tai paikkaan liittyvistä viitepisteistä. Kun tarkastelee esimerkkiä (39) Vilkunan (1992: 138) määritelmän avulla, voi huomata, että hallitsevan lauseen predikaatti-verbien preesensmuoto ei sido tapahtumaa mihinkään tiettyyn ajankohtaan. Adverbi *usein* puolestaan antaa ymmärtää, että lauseen tapahtuma on toistuvaa, ei tosin vääjäämätöntä. Lauseenalkuinen paikan adverbiali *baareissakin* ei puolestaan rajaa tapahtumaa yhteen tiettyyn ravintolaan. Niinpä temporaalirakenteeseen sopii yleistävä muoto *tutkiessa*. Se viittaa puhujaan itseensä mutta samalla myös yleistää toiminnan kenen tahansa kokemukseksi, kunhan vain lauseen määräämät ehdot täyttyvät (Vilkuna 1992: 138).

Lauseet saavat usein sivulausetäydennyksen, joka lähes poikkeuksetta toimii aineistoni tapauksissa subjektina. Hakulinen ja Karlsson (1995: 346) tuovatkin esiin, että lausesubjekti viihtyy sen tyyppisten intransitiivisten verbien kanssa, kuten *käydä ilmi*, *tulla esille* ja *ilmetä*. Toisaalta aineistossa on tapauksia, joissa on perussubjektina toimiva substantiivilauseke. Esimerkit (40) ja (41) havainnollistavat molempien tyyppisiä tapauksia. Esimerkki (40) on epäselvempi tapaus, sillä lauseen voi ymmärtää jokseenkin geneeriseksi ja siihen sopii tulkinta implisiittisestä adverbialista, joka kuvaa kokemusta läpi käyvää henkilöä: – – [nollan] *tutkiessa* [nollalle] *selviää* – – (VISK 2008 § 1358). Esimerkki (41) on ilman muuta käypä muoto. Se kuvaa spesifiä, tiettyyn menneeseen hetkeen viittaavaa, tapahtumaa, joten passiivimuotoinen temporaalirakenne sopii lauseeseen ongelmitta.

- (40) *Ylen viimeisintä kannatuskyselyä tarkemmin **tutkiessa** selviää, mitä on tapahtunut*. (YLE, 2013.)

- (41) *Vaiikutus tuli ilmi **tarkasteltaessa** bassoääniä*. (YLE, 2018.)

Havaitsemista ja havaittavuutta kuvaavissa lauseissa on saman tyyppisiä ominaisuuksia kuin tietoisuuden toimintaa kuvaavissa. Esimerkit (42) ja (43) kuvaavat havaittavuusverbillisten tapausten perustyyppiä. Temporaalirakenteen nollapersoonaisuus vaikuttaa ristiriitaiselta. Lauseet kuvaavat spesifejä tapahtumia, mikä ilmenee esimerkiksi demonstratiivipronominin *tämä* kautta. Kuitenkin lauseiden voisi jossain määrin ajatella sopivan Ison suomen kielioopin (VISK 2008 § 1358) kuvaukseen, jonka mukaan temporaalirakenteen nollasubjekti voi samastua hallitsevan lauseen implisiittiseen adverbialiin, jolla

kuvataan kokemusta läpi käyvää henkilöä: – – *tämä näkyy [nollalle] [nollan] tarkastellessa* – –. Selkeämmin yleiskielen rajoja haastaa esimerkki (43), jossa on ihmistarkoitteinen perussubjekti *he*. Subjekti tuntuu pyrkivän myös temporaalirakenteen subjektiksi, vaikka infinitiivirakenteen nollasubjektin ja hallitsevan lauseen subjektin voi päätellä olevan eritarkoitteiset. Verrattuna esimerkkiin (42), jossa subjektina on eloton *tämä*, tuntuu esimerkin (43) tapaus yleiskielen kannalta sopimattomammalta.

- (42) *Brittitutkijoiden mukaan tämä näkyy tarkastellessa päivittäisen vihannesten ja hedelmien syönnin vaikutuksia kuolleisuuteen.* (YLE, 2014.)
 (43) *Kansalaisuuksia tarkastellessa he näkyvät myös työttömyyslukujen kärjessä.* (YLE, 2016.)

Esimerkki (44) on geneeriseksi tulkittava tapaus. Lause viittaa puhujaan itseensä mutta nollapersoonan vuoksi yhtä aikaa myös kehen tahansa lukijaan (VISK 2008 § 1347). Lause ilmaisee tahdosta riippumatonta ja lainomaista tapahtumaa: ’kun ihmiskohtaloita tarkastelee, käy niin, että kiitollisuuden harjoittaminen korostuu’. Vilkuna (1992: 174) ja Jokela (2012: 39) puhuvat automaattisesta tai itsestään tapahtuvasta reaktiosta, joka tapahtuu verbin ilmaiseman tapahtuman tai toiminnan kokevalle henkilölle. Esimerkissä (44) ei myöskään ole aikaan tai paikkaan viittaavia aineksia, joten geneerinen tulkinta mahdollistuu ja nollapersoonainen temporaalirakenne vaikuttaa hyvän yleiskielen mukaiselta. Kun vertaa esimerkkien (43) ja (44) subjekteja, huomaa, että *he* on ihmisviitteisenä pronominin huomattavasti omavoimaisemmin toimiva kuin abstraktiin toimintaan viittaava substantiivilauseke *kiitollisuuden harjoittaminen*. Suoraa johtopäätöstä tuskin voi tehdä, mutta vaikuttaa siltä, että hallitsevan lauseen autonomisesti ja tahdonalaisesti toimiva perussubjekti pyrkii temporaalirakenteen nollasubjektin paikalle hanakammin kuin elottomat ja rakenteeltaan kompleksiset subjektit.

- (44) *Eri ihmiskohtaloita tarkastellessa korostuu kiitollisuuden harjoittaminen niistä asioista, joita itsellä jo on.* (YLE, 2016.)

Esimerkit (45–47) kuvaavat tämän ryhmän tapauksissa ilmenevää ambivalenssia, joka vaikeuttaa tapausten lopullista luokittelua oikein–väärin-kategorioihin. Tapausten kahtalaisuus syntyy lauseiden kuvaamien spesifien tapahtumien sekä predikaattiverbin argumenttien ja semantiikan tulkinnasta.

- (45) *Tarkemmin **tutkiessa** voikin paljastua, että pintapuuta on jäljellä enää pari senttiä.* (YLE, 2017.)
- (46) *Julkisesti ja PSG:n myöhempiä rangaistuspotkuja **tarkastellessa** näyttää vahvasti siltä, että Cavani oli se osapuoli, joka asiassa lopulta taipui.* (YLE, 2018.)
- (47) *Museon reseptejä **tarkastellessa** tulee väistämättä mieleen, miten esimerkiksi kuusenkävyt sopivat trooppisen eläimen ravinnoksi tai miten turpoava saha-jauho käyttäytyy hippopotamuksen suolistossa.* (YLE, 2018.)

Ison suomen kieliopin (VISK 2008 § 1358) mukaan eri lauseenjäseninä toimivat nollat voivat olla samatarkoitteisia esimerkiksi yhdyslauseissa ja muissa yhteen kuuluvissa rakenteissa. Myös temporaalirakenteen nollasubjektin tarkoite näyttäisi voivan samastua hallitsevan lauseen tapahtumaa kokevaan henkilöön, esimerkiksi [*Nollan*] *tarkemmin tutkiessa* [*nollalle*] *voikin paljastua*, – –. Myös Tunkelon (1926: 203) ajatus tukee tulkintaa, sillä hänen mukaansa nollapersoona käy temporaalirakenteeseen, kun sillä on sama ”ajatuksenmukainen subjekti” hallitsevan lauseen predikaatin kanssa. Luontevimmalta nollien ketjuuntuminen tuntuu esimerkin (47) kaltaisissa tapauksissa, joissa verbin ilmaiseva toiminta on eniten mielensisäistä ja tahdosta riippumatonta: – – [*nollan*] *tarkastellessa* [*nollalle*] *tulee väistämättä mieleen* – –. Esimerkin (45) predikaatti *paljastua* ilmaisee vähiten mentaalista prosessia. *Näyttää*-verbillinen esimerkki (46) ilmaisee aistihavainnon lisäksi jonkinlaista asennoitumista – siis jossain määrin tahdonalaista toimintaa. Esimerkkeihin (45) ja (46) nollapersoonainen temporaalirakenne kyllä sopinee – joskin vähemmän sulavasti kuin esimerkkiin (47).

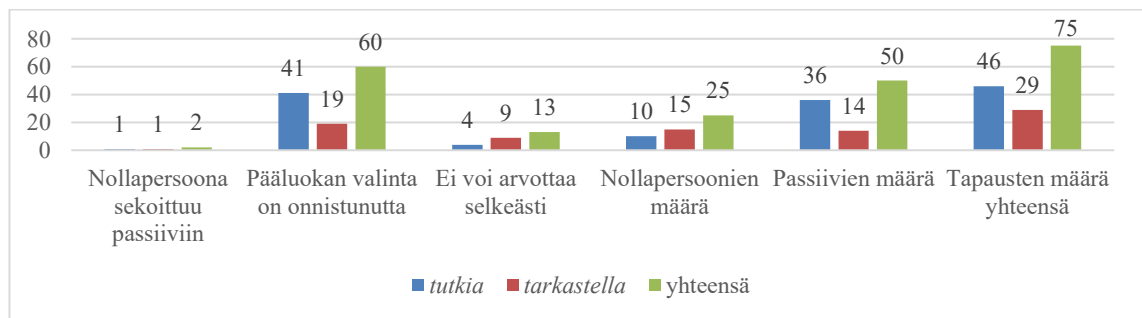
Ryhmästä löytyy tapauksia, joista syntyy tulkinta spesifistä tilanteesta. Esimerkit (48–50) ovat tällaisia tapauksia. Esimerkeissä (48) ja (49) nollapersoonan geneerinen merkitys näyttää ristiriitaiselta, koska imperfektimuoto tai demonstratiivipronomini kytkee tilanteen tiettyyn aikapaikkaiseen tilanteeseen. (Vilkuna 1992: 137–138, 2000: 142; VISK 2008 § 1425.) Ison suomen kieliopin (VISK 2008 § 1347) mukaan nollapersoonalla puhuja viittaa usein itseensä. Deiktinen pronomini *näitä* kytkee osaltaan esimerkin (48) tapahtumat niin puhujaan itseensä kuin tapahtumapaikkaan ja -aikaankin. Löflund (1998: 155–156) tuo esiin, että vaikka preesens onkin nollapersoonaisten lauseiden yleisin tempus, puhujaviitteisissä tilanteissa myös imperfekti käy. Esimerkin (48) lauseyhteydestä ei voi päätellä, onko tutkijoita yksi vai useampi. Monikkotapauksessa passiivi olisi parempi vaihtoehto (VISK 2008 § 1323). Aktiivimuotoa ei kuitenkaan voi pitää yksiselitteisesti virheellisenä. Esimerkissä (49) hallitsevan lauseen predikaattiverbin

imperpektimuoto kuitenkin sotii temporaalirakenteen nollapersoonaa vastaan. Imperpektimuoto ohjaa tulkitsemaan lauseen spesifiä tilannetta kuvaavaksi (Löflund 1998: 155–156). Tapauksessa ei myöskään ilmene nollaketjun mahdollisuutta, sillä *löytyä*-verbille ei kuulu argumenttia, joka kokisi löytämisen: **Vastauksia alkoi [nollalle] löytyä [nollan] tutkiessa* – –. Esimerkki (50) puolestaan havainnollistaa passiivimuodon sopivuutta spesifiä tilannetta kuvaavan hallitsevan lauseen yhteyteen. Tässäkin tapauksessa tulkinta spesifistä tilanteesta syntyy imperfektin vaikutuksesta (Löflund 1998: 155–156).

- (48) *Näitä **tutkiessa** kävi ilmi, että valmiiksi poimittuja mansikoita on enää hyvin vähän jäljellä ja sato on ollut kaiken kaikkiaan heikko.* (YLE, 2016.)
 (49) *Vastauksia alkoi löytyä varhaista musiikkia **tutkiessa**.* (YLE, 2018.)
 (50) *Perimää **tutkittaessa** paljastui, että ne eivät olekaan sukua nykyajan koirille.* (YLE, 2013.)

Kuviosta 5 näkee, että olen tulkinnut vain kaksi tapausta virheelliseksi tässä ryhmässä (ks. esimerkit (49) ja (43)). Passiivimuotoiset temporaalirakenteet käyvät ryhmän tapauksiin ongelmitta, mutta nollapersoonaisen temporaalirakenteiden kohdalla tulkinta ei ole samaan tapaan yksiselitteistä. Ryhmän 75 esiintymästä nollapersoonaisia temporaalirakenteita on 25 tapauksessa, ja niistä 13 olen luokitellut tulkinnanvaraisiksi.

KUVIO 5. Temporaalirakenteet ryhmästä, jossa hallitsevissa lauseissa on predikaattina mentaaliverbi.

Osa nollapersoonatapauksista on tulkittavissa yleiskielen kannalta paremmiksi kuin toiset. Tulkintaa ohjaavat samat muuttujat, jotka vaikuttavat nollapersoonan esiintymismahdollisuuksiin yleensäkin. Niitä ovat siis lauseen ilmaiseman asiointilan geneerisyys sekä subjektina tai muuna lauseenjäsenenä esiintyvän henkilön suhde verbin ilmaisemaan toimintaan, kuten esimerkiksi Laitinen (1995: 339–340) erittelee. Mitä geneerisempi asiointila lauseella ilmaistaan, sitä paremmin nollapersoonainen temporaalirakenne sopii

lauseyhteyteen. Spesifeihinkin yhteyksiin nollapersoonaa tuntuu sopivan – varsinkin silloin, jos hallitsevan lauseen predikaatti edellyttää ihmistarkoitteista entiteettiä, joka kokee toiminnan tai tapahtuman. Toiminta on tällöin mentaalista, esimerkiksi tuntemuksia tai muita inhimillisiä kokemuksia kuvaavaa. (VISK 2008 § 1357, 1361.) Temporaalirakenteen autonomisesti toimiva subjektitarkoite siis samastuu hallitsevan lauseen implisiittiseen kokemuksesta läpi käyvään henkilöön.

4.4. Muut tapaukset

Aineistossa on 5 *tarkastella*- ja 14 *tutkia*-verbillistä aktiivitapausta sekä yksi *tutkia*-verbillinen passiivitapaus, jotka eivät sovi edellisiin muotoryhmiin. Tapaukset eivät ole pääluokan kannalta ongelmallisia. Tapaukset muodostavat kaksi joukkoa.

4.4.1. E-infinitiivistä puuttuu possessiivisuffiksi

Osassa aineistoa, kuten esimerkeissä (51) ja (52), aktiivin E-infinitiivin inessiiviä on käytetty tavalla, joka vaatii laajemman tekstiyhteyden tulkintaa. Niissä aktiivin E-infinitiivimuoto vaatisi seurakseen omistusliitteen, jolla viitataan hallitsevan lauseen subjektiin, sillä temporaalirakenteessa ei ole omaa subjektia (Itkonen & Maamies 2011: 84).

(51) *Muiden maiden kokoonpanoja **tarkastellessa** myös Donskoi on ymmärtänyt vanhan totuuden, ettei Suomi jääkiekon arvoturnauksissa voi yksilötasolla menestyä.* (YLE, 2016.)

(52) *Presidentin elämää **tutkiessa** Tuikka törmäsi henkilöön, jonka nimesi pian "Kekkosen takapiruksi" tulevaa tietokirjaansa varten.* (YLE, 2018.)

Laajemmasta tekstikontekstista näkee, että hallitsevan lauseen subjektitarkoitteen pitäisi hahmottua myös temporaalirakenteen tekijäksi. Esimerkin (52) tekstiyhteydestä käy ilmi, että kyseessä ovat nimenomaan jääkiekkoilija Donskoin henkilökohtaiset toimet turnauksen alla. Niinpä E-infinitiivin tulisi olla *tarkastellessaan*-muodossa.

4.4.2. Lauserakenne on analyysin kannalta ongelmallinen

Kuten luvussa 3.2. olen tuonut esiin, kielenhuollon kanta temporaalirakenteen tehtävään on melko yksiselitteisesti *kun*-sivulauseen korvaaminen. Tällaisessa käytössä sivulause tai temporaalirakenne toimii puiteadverbiaalimäärittäen. Hallitseva lause tulee siis toimeen ilman sitäkin. Esimerkiksi edellistä aineistoesimerkkiä, (52), tarkasteltaessa nähdään, ettei hallitseva lause *Tuikka törmäsi henkilöön*, – (YLE, 2018) vaadi E-infinitiivin inessiiviä yhteyteensä kieliopillisessa mielessä.

Esimerkin (53) kontekstista voi päätellä, että mainittu pariskunta on tarkastellut teoksia, joten passiivi ei olisi luonteva vaihtoehto. Tapauksen ongelmallisuus tuntuukin liittyvän pääluokan valinnan sijaan kompleksisen rakenteen tuomiin ongelmiin. E-infinitiivi jää ilman tekijää, mikä ilmenee selkeämmin yksinkertaistetusta parafrasista **Tiedän eräänkin pariskunnan, jonka suhde varmistui rakkaudeksi, kun tarkasteli teoksia*. Koko rakenne siis vaatisi esimerkiksi pronominin ja omistusliitteen viittaamaan puheenaiheena olevaan pariskuntaan.

Aineistossa on lisäksi 5 *tutkiessa*-verbillistä tapausta ja 1 *tarkastella*-verbin sisältävä tapaus, joissa infinitiivi tuntuu kuuluvan lauseytimeen. Näissä tapauksissa lauseen predikaattiverbinä toimii poikkeuksetta esimerkin (54) tai (55) predikaatin kaltainen ajan kulumista kuvaava verbi, kuten *vierähtää*, *kulua* tai *mennä*. Lauseissa E-infinitiivin inessiivi liittyy pakollisena täydennyksenä predikaattiverbiin, joten hallitseva lause ei pärjää ilman sitä: **Näin rullaa arki myös Yhdysvalloissa, missä joutilas tovi vierähtää*.

- (53) *Tiedän eräänkin pariskunnan, jonka suhde varmistui rakkaudeksi juuri taidenäyttelyssä – islantilaisen käsitetaiteilijan Hreinn Fridfinnssonin teoksia **tarkastellessa** ja niistä keskustellessa.* (YLE, 2016.)
- (54) *Toimitusjohtaja Taisto Kujalan perjantai on mennyt valvontakameratallenteita **tarkastellessa**.* (YLE, 2017.)
- (55) *Näin rullaa arki myös Yhdysvalloissa, missä joutilas tovi vierähtää toisinaan SM-liigan tapahtumia **tutkiessa**.* (YLE, 2015.)

Lauseiden ongelmallisuus paljastuu sivulauseparafraasista: **Toimitusjohtaja Taisto Kujalan perjantai on mennyt, kun on **tarkastellut** ~ **tarkasteltu** valvontakameratallenteita*. Passiivilla viitattaisiin ulkopuoliseen tekijäjoukkoon, mutta tapausten lauseissa tekijätarκοitteeksi on tarkoitettu tekstiyhteydestä tuttu henkilö, esimerkissä (54) Taisto Kujala ja

esimerkissä (55) aiemmin tekstissä nimeltä mainittu jääkiekkoilijakaksikko. Mikään osa lauseissa ei kuitenkaan kieliopillisesti viittaa tarkoitettuihin tekijöihin. Viittaussuhde korjautuisi genetiivisubjektillisella kolmannen persoonan muodolla ja omistusliitteellä: *Toimitusjohtaja Taisto Kujalan perjantai on mennyt hänen tarkastellessaan valvontakameratallenteita.*

4.5. Yhteenveto

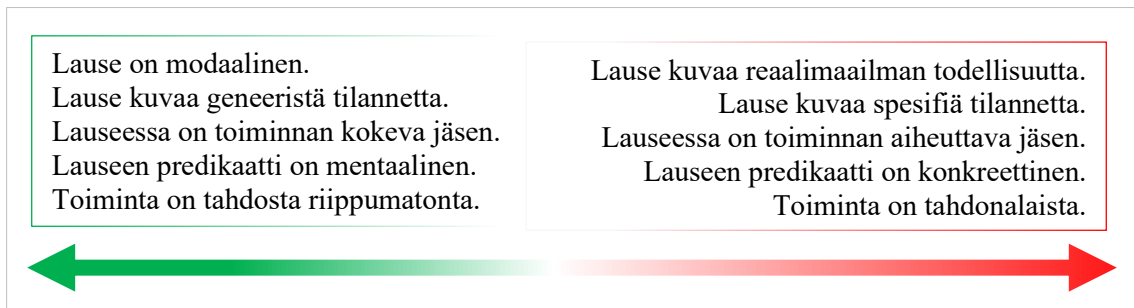
Analyysin perusteella voi todeta, että E-infinitiivin inessiivin pääluokan valinta tuottaa kielenkäyttäjille ongelmia. Aineiston virheelliset tapaukset ovat johdonmukaisesti nollapersoonamuotoja, joiden sijaan passiivi olisi hyvän yleiskielen mukainen ratkaisu. Taulukko 3 näyttää, että aineiston 154 nollapersoonaisesta temporaalirakenteesta jopa 67 kappaletta (43,5 %) on tulkittavissa pääluokan kannalta virheelliseksi. 54 tapausta (35,1 %) on selkeästi oikein. 14 tapausta (9,1 %) olen luokitellut harmaalle alueelle: osaan tapauksista nollapersoonaa sopii paremmin kuin toisiin (ks. luku 4.3.). Epärelevanteissa tapauksissa ongelmana on jokin muu kuin pääluokan valinta (ks. luku 4.4.). Lekseemikohtaisesti virheellinen käyttö painottuu enemmän *tarkastella*-verbille, jonka nollapersoonamuoto esiintyy aineiston 105 tapauksestaan virheellisenä 60 kertaa (57,1 %). *Tutkia*-verbillä esiintymiä on ylipäänsä vähemmän, 49 kappaletta, mutta suhteellisestikin sen 7 virheellistä esiintymää muodostavat pienemmän osuuden (14,3 %).

TAULUKKO 3. Aineiston nollapersoonamuodot yleiskielisyyden mukaan koottuna.

Luokitus	<i>tarkastella</i>	<i>tutkia</i>	yhteensä
Oikein	30	24	54
Väärin	60	7	67
Ei-yksiselitteiset	10	4	14
Epärelevantit	5	14	19
Yhteensä	105	49	154

Aineiston tapaukset asettuvat analyysissa kuvion 6 havainnollistamalle janalle, jonka vihreällä alueella ovat hyvää yleiskieltä noudattavat, punaisella alueella epäkieliopilliset ja vaalealla tulkinnanvaraisemmat muodot. Samalla janalla kuvaan hallitsevien lauseiden

niitä ominaisuuksia, jotka näyttävät vaikuttavan nollapersoonatapausten hyväksyttävyyteen. Jotkin ominaisuudet, kuten toiminnan aiheuttavan tai kokevan jäsenen luokittelu, eivät ole jyrkkäraja- ja jaisia. Siksi tapauksetkin tulee sijoittaa janelle hajanaisesti – osa jompaankumpaan ääripäähän, toiset keskemälle. Kun nollapersoonaista temporaalirakennetta on käytetty oikein, lauseissa ilmenee janan vihreän pään ominaisuuksia eniten. Esimerkiksi luvussa 4.1.1. käsittelemieni nollapersoonalauseiden modaali- tai mentaaliverbi kuvaa geneerisiä tilanteita tai olosuhteita, jotka hypoteettisesti kuka tahansa voi kokea. Toisessa päässä janaa puolestaan ovat esimerkiksi konkreettisia, spesifejä tapahtumia kuvaavat ihmistarkoitteisen ja intentionaalisesti toimivan subjektin sisältävät lauseet (ks. luku 4.2.2.). Janan keskivaiheille sijoittuvat luvun 4.3. tapaukset, joissa tulkitseen predikaattiverbien kuvaaman toiminnan tahdonalaisuuden asteen ja mentaalisuuden olevan kytköksissä nollapersoonaisen temporaalirakenteen soveltuvuuteen.

KUVIO 6. Hallitsevan lauseen ominaisuudet, jotka vaikuttavat nollapersoonaisen temporaalirakenteen soveltumiseen.

Temporaalirakenteen nollasubjektillinen käyttö näyttää seuraavan pitkälti samoja lainalaisuuksia kuin nollasubjektin käyttö muutenkin. Tulokseni ovat linjassa Jokelan (2012: 213) tuloksien kanssa, sillä modaali- ja mentaaliverbilliset kontekstit osoittautuivat myös temporaalirakenteen nollapersoonalle otollisiksi paikoiksi. Niissä nollapersoonan käyttökin on onnistuneinta. Epäonnistuneessa käytössä näkyy puolestaan toimintaa kokevan entiteetin edellytys nollapersoonaa käytettäessä, mistä esimerkiksi Laitinen (1995: 339–340) puhuu. Eniten virheitä sisältävän ryhmän lauseissa on usein jossain määrin toimintaa itse suorittava subjekti. Kenties kielenkäyttäjien epätietoisuus siitä, että temporaalirakenne vastaa *kun*-sivulauseetta sotkee myös nollapersoonan käyttöä. Epäily asiasta herää, sillä temporaalirakenteella on aineistossani paljon innovatiivista käyttöä, mikä kuitenkin on täytynyt rajata tämän tutkielman näkökulman ulkopuolelle.

5. PÄÄTÄNTÖ

Tässä tutkielmassa olen käsitellyt E-infinitiivin inessiivimuotojen pääluokan valintaa *tutkia-* ja *tarkastella-*verbien yleiskielisessä käytössä. Tarkoitukseni on ollut selvittää, sekoittuvatko nollapersoonaiset, subjektittomat aktiivin yksikön 3. persoonan, muodot passiivimuotojen kanssa. Aineistoni, yhteensä 213 *tutkia-* ja 229 *tarkastella-*verbillistä temporaalirakennetta sisältävää lausetta, on peräisin Ylen verkkouutisista.

Olen hakenut tutkielmallani vastausta kysymykseen, millaisissa syntaktisissa ja semanttisissa konteksteissa nollapersoonaa- ja passiivimuodot sekoittuvat. Nollapersoonaa on temporaalirakenteissa käytetty virheellisesti passiivin asemesta useimmin silloin, kun hallitsevassa lauseessa on eksplisiittisesti ilmaistu aktiivisesti toimintaa suorittava entiteetti joko perussubjektilla tai passiivin tunnuksella. Huonointa pääluokan valinta on tapauksissa, joissa hallitsevassa lauseessa on predikaattina kopulaverbi, konkreettinen verbi tai passiivimuotoinen verbi. Virheellinen nollapersoonan käyttö ilmenee usein yhteyksissä, joissa hallitsevan lauseen ja temporaalirakenteen tekijän pitäisi hahmottua eritarkoitteisiksi. Tällöin hallitsevan lauseen tekijä tuntuu pyrkivän temporaalirakenteen nollasubjektin paikalle, joten asiointilan kuvaus vääristyy. Virheellisesti nollapersoonaista temporaalirakennetta on myös käytetty spesifeiksi tulkittavissa konteksteissa, jolloin sen generinen merkitys on ristiriidassa muun lauseen kanssa.

Toiseen tutkimuskysymykseeni, millaisia eroja esiintymissä on lekseemien välillä, selkein vastaus on, että *tarkastella-*verbillinen nollapersoonamuoto sekoittuu passiiviin huomattavasti useammin kuin *tutkia-*verbillinen – yli puolessa tapauksistaan. *Tutkia-*verbin kohdalla sekoittumista on niin vähän, että se näyttää lähes satunnaiselta. Suurin osa aineiston virheellisestä nollapersoonan käytöstä passiivimuotoisten hallitsevien lauseiden yhteyksissä liittyy *tarkastella-*verbiin. *Tutkia-*verbiä ei nollapersoonaisena ole juuri yritetty käyttää passiivilauseissa. Ilmiö voi viitata siihen, että jotkin verbit, kuten *tutkia*, saattavat ohjata passiivin käyttöön herkemmin monikkotulkintaisuutensa vuoksi. Määrällisiä eroja ilmenee myös aineiston konkreettisen tai kopulaverbin sisältävissä lauseissa, sillä *tarkastella-*verbillisiä tapauksia on yhteensä noin kolminkertainen määrä *tutkia-*verbillisiin nähden. Ryhmän nollapersoonatapaukset ovat, molemmat lekseemit huomioituna, lähes kategorisesti virheellisiä, joskin *tutkia-*verbillisiä esiintymiä on vain kaksi. Määrä on niin pieni, ettei suhteellisia virheiden osuuksia ole mielekäästä verrata.

Pelkästään tämän tutkielman perusteella ei jakaumien syistä voi tehdä johtopäätöksiä. Jatkotutkimusta ajatellen verbien esiintymiskontekstit antavat kuitenkin aihetta epäillä, että syyt voisivat liittyä verbien sisältämiin oletuksiin tekijätarkoitteensa laadusta. *Tutkia*-verbi nimittäin aktivoi genetiivisubjektillisen E-infinitiivin ja passiivimuodon käyttöä huomattavasti enemmän kuin *tarkastella*-verbi. Toisaalta lekseemien merkityserojen lisäksi, kuten luvussa 4.2.1. olen pohtinut, niiden morfologinen eroavaisuus voi ohjata kielenkäyttäjää: yksinkertaisemman lekseemin rakenne on helpompi hahmottaa, jolloin esimerkiksi passiivin tunnuksen voisi ajatella löytävän paikkansa paremmin.

Tutkielmani osoittaa, että kielenkäyttäjillä voi olla vaikeuksia erottaa passiivin ja nollapersoonan eroa. Tutkielmani tarjoaa tarttumapintaa jatkotutkimukseen osoittamalla, että horjunta temporaalirakenteen nollapersoonan- ja passiivimuotojen valinnassa liittyy aina-kin subjektina tai muuna lauseenjäsenenä esiintyvän entiteetin asemaan joko toiminnan aiheuttajana tai sen kokijana. Horjunta liittyy myös hallitsevan lauseen predikaattiverbin semantiikkaan, lauseen kuvaaman asiaintilan geneerisyyteen sekä lauserakenteen verbien pääluokkien symmetriaan. Tutkimuksen näkökulmaa olisi jatkossa hyvä laajentaa koskemaan myös temporaalirakenteiden innovatiivista käyttöä: onko rakenteen käytön muu horjunta, esimerkiksi käyttö *jos*-lauseen parafrasina, yhteydessä virheelliseen pääluokan valintaan? Mielenkiintoista olisi myös tutkia, miksi nollapersoonainen temporaalirakenne löytää paikkansa hyvin nollapersoonalauseiden yhteyteen mutta passiivimuotoinen hallitseva lause ei ohjaa läheskään yhtä usein valitsemaan symmetristä, passiivimuotoista temporaalirakennetta. Korpusaineistoa voisi täydentää kyselytutkimuksella, jotta syitä horjunnan taustalla saisi kartoitettua.

Tutkielmani kuvaa temporaalirakenteen pääluokan valintaa melko kapealta alalta. Sen lisäksi aiempien tutkimusten puute estää sen, että tuloksia voisi vertailla ja sitä kautta luoda yleistettäviä johtopäätöksiä. Korpustutkimuksella ei myöskään voi saavuttaa varmaa tietoa kirjoittajan valintojen intentioista asiaintilojen kuvauksessa tai pääluokan valinnassa. Tutkielmani tavoite on kuitenkin ollut alustavasti tarttua E-infinitiivin inessiivin pääluokkien sekoittumiseen ja ennen kaikkea kuvata ilmiötä, jotta tutkimuskentällä ja kielenhuollossa aiheen kohdalla olevat aukot voisivat jatkotutkimuksen myötä täyttyä. Tämän tavoitteen kandidaatintutkielmani täyttää. Sen perusteella pystyy erottamaan E-infinitiivin inessiivin passiivi- ja nollapersoonamuotojen valintaan liittyvien ongelmien ääriviivoja, joita jatkotutkimuksella toivon mukaan tarkennetaan.

LÄHTEET JA LYHENTEET

- HAKULINEN, AULI – KARLSSON, FRED 1995: *Nyky-suomen lauseoppia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 350. Kolmas, muuttamaton painos. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HERLIN, ILONA – KOTILAINEN, LARI 2005: Itsenäistynvä infinitiivi. 2. infinitiivin inessiivin kehitys kirjakielen aikana. – Ilona Herlin & Laura Visapää (toim.), *Elävä kielioppi. Suomen infiniittisten rakenteiden dynamiikkaa* s. 258–291. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1021. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HERLIN, ILONA – LEINO, PENTTI – VISAPÄÄ LAURA 2005: Kas siinä pulma. – Ilona Herlin & Laura Visapää (toim.), *Elävä kielioppi. Suomen infiniittisten rakenteiden dynamiikkaa* s. 9–38. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1021. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HERLIN, ILONA – VISAPÄÄ, LAURA (toim.) 2005: *Elävä kielioppi. Suomen infiniittisten rakenteiden dynamiikkaa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1021. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HUUMO, TUOMAS 2006: Näkökulmia suomen kielen aistihavaintoverbeihin. – *Emakeele Seltsi aastaraamat* 52 s. 69–86.
- HÄKKINEN, KAISA 2004: *Nyky-suomen etymologinen sanakirja*. Kolmas painos. Helsinki: WSOY.
- IISA, KATARIINA – OITTINEN, HANNU – PIEHL, AINO 2002: *Kielenhuollon käsikirja*. Helsinki: Yrityskirjat.
- IKOLA, OSMO 2001: *Nyky-suomen opas*. Turku: Turun yliopisto.
- ITKONEN, TERHO – MAAMIES, SARI 2011: *Uusi kieliopas*. Neljäs, tarkistettu painos. Helsinki: Tammi.
- IVASKA, ILMARI – SIITONEN, KIRSTI 2017: *tehdessä*-konstruktio edistyneessä oppijansuomessa. Korpusanalyysin ja oikeakielisyyssarviointien ristivalotus. – *Sananjalka* 59 s. 154–180.
- JOKELA, HANNA 2012: *Nollapersoonalause suomessa ja virossa. Tutkimus kirjoitetun kielen aineistosta*. Annales Universitatis Turkuensis C 334. Turku: Turun yliopisto.
- KO = Kielitoimiston ohjepankki: Passiivimaisia rakenteita: aina voi yrittää, yleistävä 3. persoona. <http://www.kielitoimistonohjepankki.fi/ohje/353> (18.11.2021).

- KOLEHMAINEN, TARU 2014: *Kielenhuollon juurilla. Suomen kielen ohjailun historiaa.* Suomi 204. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- KS = *Kielitoimiston sanakirja*. 2021. Helsinki: Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 35. URN:NBN:fi:kotus-201433. <URL <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi>>. Päivitetty julkaisu. Päivitetty 11.11.2021.
- LAITINEN, LEA 1995: Nollapersoona. – *Virittäjä* 99 (3) s. 337–358.
- LEINO, JAAKKO 2005: Passiivin infinitiivimuodot suomen murteissa. – Ilona Herlin & Laura Visapää (toim.), *Elävä kielioppi. Suomen infiniittisten rakenteiden dynamiikkaa* s. 231–257. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1021. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LÖFLUND, JUHANI 1980: Passiivin ja aktiivin II infinitiivin inessiivin vaihtelu temporaalissa lauseenvastikkeessa. – Liisa Kurki-Suonio – Heikki Paunonen & Marja-Leena Piitulainen (toim.), *Kielitieteen päivät Tampereella 23.–24.2.1979* s. 75–81. Tampereen yliopiston Suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisu 3. Tampere: Tampereen yliopisto.
- LÖFLUND, JUHANI 1998: *Suomen kirjoitetun yleiskielen passiivi*. Åbo: Åbo Akademi.
- MANNINEN, SATU – NELSON, DIANE 2004: What is a passive? The case of Finnish. – *Studia Linguistica* 58 (3) s. 213–251.
- PAJUNEN, ANNELI 2001: *Argumenttirakenne. Asiantilojen luokitus ja verbien käyttäytyminen suomen kielessä*. Suomi 187. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SHORE, SUSANNA 2020: *Lauseita ja vesinokkaeläimiä. Perinteisestä funktionaaliseen lauseoppiin*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1460. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SORJANEN, TIMO 1998: *Suomen kieli. Käyttäjän käsikirja*. Helsinki: Gummerus.
- TUNKELO, EEMIL AUKUSTI 1926: Eräs II infinitiivin käyttötapana. II. – *Virittäjä* 30 s. 199–203.
- VILKUNA, MARIA 1992: *Referenssi ja määräisyys suomenkielisten tekstien tulkinnassa*. Suomi 163. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- VILKUNA, MARIA 2000: *Suomen lauseopin perusteet*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 90. Toinen, korjattu painos. Helsinki: Edita.
- VISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2008: *Ison suomen kieliopin verkkoversio*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos.

URN:ISBN:978-952-5446-35-7.
(6.9.2021).

<http://scripta.kotus.fi/visk/etusivu.php>